

RIMSKI KATOLIK.

ČETRTE TEČAJ.

IV. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1892.

Izhuja vsak drugi mesec. Vklja cel letaj z gld.

Obseg.

Načelo	str. 193
Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!	„ 203
Kaj nas loči? — Čigava bodi kola? — Država podučuj v šoli!	„ 211
Slovenski roman. II. Josip Jurčič: 1. Da se razumemo! 2. Pristni idealizem v Jurčiči. 3. Lepi realizem v Jurčiči. 4. Blago srce in domišljija. 5. Kriv idealizem v Jurčiči. 6. Gnjl realizem in nesramen naturalizem v Jurčiči. 7. Trivijalnosti v Jurčiči. 8. Sklepná sodba o Jurčiči. 9. Pogubnost Jurčičevih názorov za slov. mladino in ljudstvo. 10. Dve važni resnici iz Jurčiča	„ 218
Narodnost. Narodnost ni hudilčeva iznajdba!	„ 240
Rusov občevojanje z Rimom. Inocencij IV. in knez Danila iz Halila	„ 244
Nekaj v našo obrambo	„ 247
Raznoterosti: Česka sodba o Aškercu. — Jeden izmed „bresdomovincev“. — „Credo“ slovenskih liberalcev. — Trau . . . schau voem! — V podporo mladim pisateljem	„ 257

Listnica vredništva.

V. č. g. K. — Bil bi vender vže čas, da bi nadaljevali! Upam, da se me vstrašite; saj veste, kako »hudoben« sem. Torej pričakujem. — Vaša »pika« mi je došla nekaj prepozno; zlasti kar se tiče 3. točke, menim, da ni treba več — dobil je zadosti. V 2. osvetljujete doslednost in značajnost naše goriške »Nove«. No pa, o breznačelnosti in neznačajnosti živi in se redi — to je bil in je njen element! Bog ve, koliko časa bo še pol-tič—pol-miševala! Gotovo tako dolgo, dokler ji mi sami ne zakličemo krepki »rechts um!« Sramotno za nas, da v naši Goriški, ki se je vender vedno odlikovala in se še odlikuje po tolikih inteligentnih glavah, životari list, ki drugega ne zna nego sramotiti in terorizirati — nas in naše višje pastirje pa begati narod po deželi, in sicer životari v prvi vrsti — o naših novcih in naši čudoviti duhovsko-katoliški nesložnosti! Ako sploh kdaj, čas bi bil zdaj, pred katoliškim shodom, »Novi Soči«, »Edinosti« in družim pol-tič—pol-mišnikom, ki katoliški mišljenje v narodu bolj kužijo, nego najbolj radikalni listi, odločno posvetiti — domov, odkoder so prišli! — Akoravno je reč nekako vže zakasnjena, hočem vender v naslednjem doslovno natisniti 2. točko Vaše »pike«. Bodi čitateljem, ako ne več — vsaj v zabavo. Govorite o znani polemiki mej goriškim tednikom pa radikalnim dnevnikom v Ljubljani.

»Izraziti moram svojo zadovoljnost glede »Nove Soče«. Posebno mnogo veselja mi je letos naredila se svojo pravdo se »Slov. Narodom«. Kar ste trdili Vi — a Vam niso verjeli — isto je zatrjevala »N. S.« letos na vso sapo; toda ni bil »solo« — bil je »duet«; glavna melodija, katere je »sekundirala« »Edinost«, je bila: »Slovenski Narod« ni glasilo »slovenske inteligencije«. Slažijo mu »laž in obrekovanje«. Vgled »Sl. N.« stoji blizu »ledičča«.

»Vsa pravda — pišete dalje — se mi je zdela jako slična znani anekdoti: Voznik ima na vozu gospoda, ropar ju napade, gospoda pretepe, a voznik mirno gleda; še le, ko ropar tudi voznika »prismukne«, se ta zdrami in roparja kmalu vžuga. Očitajoč mu pravi gospod: Zakaj pa nisi prej pomagal? »Veste, gospod, jaz se moram prej »segregiti« — a »segregel« se je še le potem, ko je sam bunko na hrbtu čutil. Tako

Načelo.

Razmišljanje pred katoliškim shodom.

Poglavitna naloga katoliških shodov je, da katoliško načelo slovesno izrečejo, ter mu pripomorejo do vresničenja v javnem življenji. Kar oznanja duhoven v cerkvi, se od vernikov ne sprejme v istem smislu, kaker kar slišijo na katoliškem shodu, dasi bi bilo v bistvu isto. Cerkev je Bogu posebno posvečen kraj, duhoven vradnik Božji, da opravlja svete skrivnosti in vodi vernike v večno življenje. Kraj katoliškega shoda ni pa cerkev, vsaj kot taka ne; in besede na katoliškem shodu nimajo le duhovni, ampak — in sicer kolikor mogoče v prvi vrsti — tudi lajiki. Vže po tem dobiva beseda oznanjevana na katoliškem shodu drugačen pomen; in v drugačem pomenu jo sprejemajo tudi katoličani. Na katoliškem shodu se nam pokaže Božja beseda bolj s posvetnim, ali rekli bi, zemeljskim licem; tu je prodrla iz hrama Božjega v svet, da osvetljuje javne posvetne razmere, katere se ne dotikajo neposredno in v prvi vrsti večnega življenja, ampak sedanjega, zemeljskega, učeč nas, kako nam je tudi posvetne javne zadeve vravnati v duhu čeznaravnih verskih resnic. Katoliški shodi so dandanes nekaj most, po katerem se ima javno, socialno in političko življenje, krščanstvu odtujeno, katoliški cerkvi spet približati, da se da od njenega oživljajočega duha z nova prešiniti. Katoliški shodi imajo krščansko ljudstvo podučiti, kako se morajo krščanska načela vpotrebiti na vse javne razmere.

Ta velevažni pomen katoliškega shoda so spoznali tudi naši nasprotniki na Slovenskem, katere imenujemo liberalce. Zanimivo je pač opazovati, kako so se od prvega početka do danes vedli nasproti namerjavanemu I. slov. kat. shodu. Na prvi glas so se tolažili z nado, da vse splava po vodi; a zdaj, ko vidijo, da vrli osnovatelji vstrajajo pri svojem podjetji, da veliki strah se prikazuje v čedalje bolj določenih obrisih, zdaj so tako zmedeni, da so izgubili vso pamet in razsodnost: le to vedo, — da ne vedo, kaj bi rekli!

No — komu ni to jasno?! Saj katoliški shod pomeni javno, slovesno obsodbo njih liberalizma, pa javno proglašenje katoliških načel. Katoliški shod ima namen potisniti njih evangelij iz slovstva, iz časopisja, iz šole, iz narodnih društev in čitavnic, kjer so doslej samooblastno gospodovali; katoliški shod ima namen, prečrtati njih račune za vso prihodnost, slovesno zapečatiti njih poraz. Katoliški shod jih ima podučiti, kolika je moč, kolika zmagovitost tiste katoliške dogme, katero so doslej tako perfidno zavijali, smešili in sramotili nazivajoč njene oznanjevalce mračnjake, nazadnjake, brezdomovince! Da, po katoliškem shodu imajo še le razumeti in občutiti, kaj pomeni znana jeremijada: Jerum, jerum, jerum — quae mutatio rerum!

Vender liberalcem mi nočemo govoriti — iz vsega, kar so oni sami vže govorili in pisali, je pač razvidno, da bi bile besede naše bob ob steno, in da jih drug ne more priversti k boljši pameti nego milost vsemogočnega Boga!

Marveč mi namerjavamo tu dve besedi spregovoriti tistim Slovencem, ki imajo sicer resno voljo krščansko misliti in živeti, ki pa še zdaj ne znajo ceniti dovolj katoliškega shoda in se torej tudi nasproti njemu vedejo nekoliko nezaužno, pomišljavo ali vsaj mrzlo.

V prvi vrsti imamo tu v mislih one popustljive, pomirljive, nad vse sladke in vse oslajajoče katoličane, kateri, ko se ima govoriti o načelu — slabem ali dobrem — v imenu miru in sprave stopijo mej ravsajoče se stranke z evangelijem ljubezni, češ, ta je temeljna dogma Kristusove vere; in tedaj stikajo po svetem pismu, in po svetih očetih iščejo dvojljivih izrekov, katere kot Božjo besedo izdajajo strankam za „henotikon“; ko se jim je pa posrečilo razburjene duhove nekoliko pomiriti, se zadovoljni radujejo svoje ženijalnosti, češ, dosegli smo, česar sam Bog ne more: Mihaela nadangelja vpreči pred isti voz z Luciferjem!) Po osemnajststoletnem bivanju krščanstva niso

1) Schiavi del quieto vivere e pronti sempre a gridare il loro zitto al clamore della verità, come a quello dell' errore, anzi più alla prima perchè più ardimentosa ed efficace del secondo: essi non rifinano di raccomandarsi al potere, qualunque e dovunque egli sia, perchè con qualche Eclesi o Tipo, o Interim mantenga sopra tutte le quistioni possibili un pubblico ed inviolabil silenzio — — —

še prišli do prepričanja, da je Bog resnice in miru iz nebes na zemljo prinesel meč in vojsko; in da je mir, ki smo ga kupili na stroške resnice, stokrat slabši od vojske, ker tak mir ni mir v redu, ampak v neredu, v zmešnjavi, torej mir — nepravi. Kaderkoli se resnica pokaže na obzorji, razgrnejo pred nami široki plašč svoje ljubezni, da ni moč nikdar videti čiste, neskaljene resnice. In tako izročajo sidra narodove bodočnosti in upov temnemu, nestojnemu čutu, a ne večni, nespremenljivi resnici, ki jedina narode oproščuje in nevmrljive dela. Tako preti tudi pri nas katoliški ideji ravno od te strani največa nevarnost. Sklicuje se katoliški shod, a vže se od vseh strani slišijo pomisleki, sumnje, češ, tak shod ni dejanskim potrebam slovenskega naroda primeren: ne vera, ampak narodnost naša je v nevarnosti — liberalcev sploh, kakor pri drugih narodih, na Slovenskem ne nahajamo! Res čudno! Koliko shodov se je vže sklicalo, kolikokrat razgovarjalo o čisto narodnih zadevah — ne da bi se na vero le indirektno oziralo — in le enkrat bi se ne smeli zbrati v razgovarjanje, v slovesno proglašenje svetih katoliških načel! In še to se ne misli storiti tako izključljivo, da bi narodnost ne našla mesta na katoliškem shodu: nikaker — nego narodnosti odkazalo se je, kakor drugače ne more in ne sme biti, drugo mesto. Pa ravno to ne vgaja tistim, kateri se „Slovanskim Svetom“ trobijo v rog absolutne narodnosti, češ, „Slovenci smo pred vsem narodnjaki — in potem še le vse drugo“. Tudi snovatelji in govorniki katoliškega shoda naj bi se vклонili temu evangeliju! Ne premislijo, da to je evangelij framasonski, poganski. Ne, gospoda: mi smo pred vsem katoličani, potem še le narodnjaki in „vse drugo“, tem bolj ker smo prepričani, da moremo biti le tedaj pravi narodnjaki. Bodite torej tako liberalni in dajte nam enkrat govoriti javno in slovesno katoliško besedo! Pa vemo, kaj namerjajo: s tem bi hoteli sedanjim političkim trabantom po Slovenskem pot vgladiti do katoliškega shoda: na takem katoliškem shodu bi seveda prvo besedo imeli gospod Stritar, dr. Tavčar pa oba vrednika „Nove Soče“ in „Edinosti“, kateri bi spet naša ušesa božali s toliko popevanimi frazami o krščanski ljubezni, o toleranciji itd.! Katoliško načelo pa bi tako okrhali in vsla-

dili, da bi izgubilo vso rez, po kateri, kakor uči apostelj, je ostrejše nego vsak dvorezen meč in pridere noter do ločitve duše in duha (namreč liberalskega), členovja in mozga, in je sodnik naklepov in mislij srčnih (spet liberalskih.)¹⁾ Gospoda ne pomislijo, da na katoliškem shodu se bo molil tisti „credo“, ki so ga nam pred štirimi leti v znani okrožnici zložili naši škofje! Tak bo katoliški shod, kdor takega neće — ostani doma! Ako ga hočete imeti po svoji želji, pa skličite si ga!

V drugi vrsti mislimo na tiste dobrosrčne katoličane, katerim se zdijo resolucije katoliškega shoda preabstraktne. Tudi to je past, postavljena od liberalcev, v katero se vjemajo nedolžne ovčice slovenske, ki ne poznajo volkov v ovčji koži. Abstraktno, nepraktično je liberalcem, kar imenujemo ideje, pred vsem pa katoliške resnice ali dogme. Oni, ki se sami radi ustijo za idealiste, naprednjake itd., postanejo, kakor hitro povdarjamo ideje, načela, tako strašansko praktični, da bi koj svoje pero zamenjali z — gnojnimi vilami! „Narodni zastopniki — tako hoče vstrahopetiti „Sl. Narod“ sè stentorjevim glasom poslance, ki bi se predrznili na katoliški shod — voli narod naš, da zastopajo njegove narodnostne in gmo tne interese“!²⁾

Pa ta krik nekaj zda — in liberalci to dobro vedo. Ako so osnóvatelji in govorniki katoliškega shoda res tako nepraktični, da se ravsajo za zračne fraze, tedaj se mora vsak, ki ima kaj soli v glavi, odvrniti od katoliškega shoda in njegovih resolucij, pa obrniti se k gospodóm praktikom, ki imajo v rokah knjigo časnega življenja in ljudskega blagostanja — knjigo, ki je od znotraj in od zunaj opisana z dolgovi, pa zapečatená z brezštevilnimi notarskimi pismi: to vse so naredili čudoviti praktiki — zastopniki in zagovorniki ljudskih gmo tnih interesov, kojim v 19. veku pravimo liberalci!

* * *

¹⁾ Hebr. 4. 12.

²⁾ „Che m' importa sapere — se frattanto morir mi debbo vittima della fame? Invece di dichiararmi principi astratti, quanto mi gioverebbe se m' insegnasse a moltiplicare le pagnotte!“
Civ. Catt. 1850. pag. 51.

Mi pa ponavljamo : poglobitna naloga slov. katoliškega shoda je, da Slovencem slovesno proglasi katoliško načelo kot vodilno za javno življenje. Zatorej bomo v naslednjem razložili, kaj je načelo, in kako potrebno je dandanes katoliško načelo odločno povdarjati.

Načelo je vodilo, po katerem človek vravnava svoje delovanje. Načelo zaznamljamo tedaj kot vodilo, z ozirom na to, kar je za človeka; objektivno pa ali samo na sebi je načelo, kar se drugače zove ideja ali misel. Človeka prosto in razumno delajočega vodi pri vsem, kar dela, vedno kakotera misel. Pa tudi govore o ideji, ločimo njeno subjektivno in objektivno stran. V prvem smislu je ideja čin mislečega duha, v drugem pa nam znači ideja objektivne, zunaj mislečega duha bivajoče razloge človeškega mišljenja. Da imajo misli človeške objektivno vrednost, jih ne sme duh samovoljno snovati, ampak slediti mora objektivnost bivanja. Abstrahujoč za dejansko bivajočih poedink si duh zasnuje najprvotniše pojme in ideje, ter po logičnih zakonih dalje sklepajoč se vzdiga v spoznanji više in više, dokler ne pride do najvišjih, najednostavnejših, vse obsegajočih idej.

Objektivno bivanje stvari določil je Bog-stvarnik, ker vse, kar biva, biva tako, kakor je Bog stvaril; ker pa Bog, kot neskončno razumno bitje, ni ničesar stvaril, da ne bi bil mislil, je razvidno, da so Božje misli ali ideje določilen vzorec vsega bivajočega. Bog je stvarjajoč svoje misli vtisnil vesolstvu. A isti Bog je tudi človeku v razumu prižgal luč, s katero je sposoben Božje ideje v vesolstvu razmotrivati ter tako spoznavati in občudovati modrost Boga samega, kakor spoznavamo in občudujemo modrost umetnikovo zaznavajoč misli, katere je vpodobil v svojem umotvoru.

Na tej podlagi t. j. na podlagi naravne realnosti, z vporabo miselnih zakonov človeškega razuma, se vrši naravno spoznavanje, katero vršiči v filozofiji. In v tem obstoji človeka najplemenitiše delovanje, ker le po tem se vzdiga nad čutnost in čutnemu svetu gospoduje vporablajoč ga v više smotre in v svoje lastno spopolnjevanje.

Kolika je moč misli! Sv. pismo nam pripoveduje: V začetku je Bog stvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je bila pusta in prazna — tohu vabohu t. j. bilo ni v veselstvu nobenega reda. Toda Bog je govoril besedo t. j. misel, katero je imel od vekomaj bodočem svetu, je šinila mej svetovni kaos — in zginila je tema, snovi so se ločile in po zakonih Božje misli spojile v nove tvorbe: nastal je svetovni red, katerega harmonijo in edinstveno smotrenost strme občudujemo.

Isto Božjo, vse pokorečo moč dajejo ideje tudi človeku. Kdor je po težavnem duševnem naporu prišel do gledanja njih obličja, mu z nebeškim svitom ožarijo duha, užgo v njem ogenj, katerega nobena sila ne more vgasiti. Zatorej je Platon v hrepenenje po spoznanji in gledanju idej stavil smoter človeškega življenja. Kar se je resnično velikega in plemenitega zvršilo v zgodovini, stvarile so ideje. Kdor misli, vlada svet; najviši mislitelji t. j. filozofi vtiskajo znak svojega mišljenja rodovom in celim vekom. Sliši se večkrat: pustimo teorijo na stran — dandanes moramo biti pred vsem praktični! S temi besedami se nekako namerja filozofijo in vsako teorijo smešiti kot nerabno! Mi pa ponavljamo: ako hočemo biti pametni, dosledni, z eno besedo pravi praktiki, ako hočemo svojim tvorbam dati obstoj, večnost — bodimo pred vsem teoretiki t. j. mislitelji: le kdor je jasno, določno vpoznal idejo, se prepričal o njeni objektivni resničnosti ter se dal prevzeti od njene moči, bo delal razumno, dosledno in vstrajno!

Zanimivo je, kar pripoveduje general Ambert iz življenja Napoleona I. Ta je bil 26 let star, ko ga obišče slavni Volney. Kaderkoli se je v pogovorih omenilo žalostno stanje francoske vojske v Italiji, vstal je mladi Napoleon in z mladeniškim ognjem klical: „Tedaj prav, pojdimo čez Alpe in nesimo vojsko v srce Italije!“ Volney-u se je zdelo, da posluša blodnomiselnega fantasta. Okoliščine so nanesele, da je Volney dalje časa ostal v hiši Napoleonovi; a ves ta čas ni ga slišal skoro o drugem govoriti, nego o Italiji. Stoječ pred zemljevidom Italije kazal je Napoleon svojemu gostu z iskrečimi očmi, s tresočo roko, kod bi se imela vojska premikati, kateri kraji bi bili primerni za bitko: Lonato, Casti-

glione, Roveredo, Bassano, Arcole, Rivoli, Tagliamento, slednjič Leoben. Potem pa začne razlagati zgodovino Italije, obide vse glavne dogodke, vse slavne može, vojske itd. Volney ni mogel nego le molčati in poslušati; a mladega Napoleona imel je še vedno za visoko nadarjenega norca. Dve leti potem je moral Volney bežati v severno Ameriko; a vže prihodno pomlad bere v listih, da je pričela v Italiji vojska, v kateri se je Napoleonu izročilo vodstvo. Vže začetek je kazal Volney-u, da se vojska vrši točno po programu, ki ga je mladi „fantast“ pred tremi leti v svojih mislih sestavljal. Zdaj začne Volney v ožem krogu svojih prijateljev kar prerokovati: kje in kako se bo bila prihodna bitka. In res, prva številka, ki jo dobijo iz Evrope, potrdi prerokovanje. Tedaj pa Volney svojim prijateljem vže naprej nariše celo vojsko, ki je takrat še le začenjala, in v kratkem času so videli, kako se je točno vse tako vršilo, kaker jim je bil rekel. Volney je to reč pozneje večkrat pripovedoval, ko so pa nekateri z glavo majali, češ, zgodilo se je tako le slučajno, zavrnil jih je: „Ne, ne! misel gospoduje dogodkom!“

To je, kar tudi mi povdarjamo: misel gospoduje!

Človek je razumno bitje; v razumnosti obstoji vrstni razloček človekov od živali; tedaj je človeku vže po naravi mišljenje lastno — človek brez misli ni človek. Človek je tudi prosto bitje; neobhoden predpogoj voljine prostosti je pa spoznanje, mišljenje. Misel kaže volji, kaj ima poželeti, kaj opustiti. Misel je tedaj zvezda-vodilnica, za katero hodi volja po svojem smotru. Volja ne more prosto poželeti, nego kar ji je razum v misli predstavil; brez misli je slepa, negotova, kot prosta — nemogoča. Iz tega se pa razvidi, kako bistveno je razmerje mej umom in voljo, mej mišljenjem kot teorijo pa mej dejanjem kot prakso. Misel in dejanje sta v človeku tako spojena, da dejanje ne more biti v pravem pomenu človeško (t. j. prosto), ako se ne poraja iz misli. Kot razumno bitje deluje in duševno živi človek iz misli, iz teorije. Kdor se misli ali načelom odpove, se odpove prostosti. V pravem pomenu praktičen ne more biti, kdor ni teoretičen. Praktičen realizem je odvisen od teoretičnega idealizma;

narava sama spojila je v človeku idealizem in realizem, misel in dejanje.

Pa ne le da misel prižiga volji luč, pri kateri ji je mogoče prosto voliti, ampak misel voljo tudi krepí in ogreva. Misel je žarek, ki od solnca resnice prisije v dušo, in kakor solnčni žarek, tako tudi ona ne le sveti, ampak tudi greje. In čim jasniši je žarek v misli spoznane resnice, čim določeneje duhu kaže smoter, po katerem mu je težiti, tem krepkeje in vstrajniše se tudi volja oklene spoznanega predmeta. Isto tako pa tudi nejasnost spoznanja obraja negotovost in nestanovitnost hotenja. Kdor dvomi, se težko ali nikdar odloči za kaj; in tudi da bi se odločil, ne vstraja, ali hoče leno, brezvspešno. Popolna nevednost pa ali brezmišljenje je smrt prostega hotenja.

Mnogo se dandanes govori o napredku; geslo našemu veku je: naprej! Tudi Slovenci imamo stranko, ki se je sama krstila za narodno-napredno. Kaj pomeni napredovati? Napredovati je bližati se vzoru popolnosti. Napredovanje je gibanje od nepopolnosti k popolnosti. Giba se pa človek s hotenjem. Napredek je krepko dejstvovanje voljine energije v dobrem. Ker je pa volja brez misli ali načel slepa, je neobhoden pogoj vsakega napredka načelo. Kdor hoče narod napeljavati k pravemu napredku, navádi ga pred vsem pravo misliti t. j. pojásni mu, vtrdi ga v načelih. Narodno-napredna stranka bi torej pred vsem morala biti stranka zrelih in globokih misliteljev in filozofov, ne pa stranka blesličih in slepilnih fraz, stranka prevladajočega čustva.

Naše najplemenitejše delo, naša najsvetejša dolžnost je torej, da si obzorje duševnega spoznanja vjasnimo. Zmota v teoriji, prej ali slej pokaže svoje zle nasledke tudi v življenji; mi mislimo, da po tem delamo. Res sicer, da slišimo tu pa tam modrovati: E kaj, pustimo, kaj je resnično, kaj ne — edina skrb nam bodi, kaj je dobro in koristno! To modrovanje je nenaravno, nespametno. Resnica in dobrota sti bistveno, torej neločljivo spojeni. Resnica poraja dobro, neresnica slabo. Ako sledi kdaj iz neresnice dobro, se to godi le navidezno, in se ima pripisati nekaki srečni nedoslednosti ali nelogičnemu sklepanju iz neresnice. Človek je v vpotreb-ljanji teorije na življenje večkrat nedosleden; dasi je teorija

neprava, vender prav dela, ker se da bolj voditi in nagibati od naravnega čuta; a to se godi le nekoliko časa: prej ali kasnej se mu teorija vjasni, da vpozna nasprotje mej njo in lastnim dejanjem; tedaj pa mora ali teorijo obsoditi kot lažljivo ali pa, da ostane dosleden, svoje življenje v lastno pogubo vrvnati po njej. Neresnica mora končno in dosledno kaker posameznega človeka, tako i cele narode in države, priversti v pogubo. Ločevati mej teorijo in življenjem, češ, prva je prosta in se lahko zagovarja kot resnična, dasi je v dejanji pogubna, je nenaravno; ker teorija je za življenje. Ako smo koga teoretično prepričali o resnici materijalizma, bo brezvspešno na dolgo mu prigovarjati: ne delaj, ne živi po materijalističnih nauk! K temu ne bomo imeli niti pravice, ker zavrnil nas bo: Ako je materijalizem resnica, zakaj se bom bal Boga ali večnosti, katere ni? Zakaj se bom greha ogibal in držal se čednosti, ko ni razlike mej obema? Marveč edino pametno je uživati trenotek, naj stane, kar hoče!

Vže iz tega se razvidi, kolikega pomena so visoke šole za duševni razvoj in napredek narodov. Na vseučiliščih in po akademijah se rešujejo najvišji teoretični problemi, se vtemeljujejo filozofični zistemi in se duhovom vceplja više naziranje. Kar se predava na nižih in srednjih šolah, je le posredno ali neposredno izvajanje iz teorij, katerih so se navzemajo profesorji na vseučiliščih. Akademija gospoduje izobražencem, in po teh razširja svoje gospodstvo mej narodi; v nji se določuje tok in razvoj duševnega gibanja v ljudstvu. En sam akademično t. j. više-teoretično in filozofično izobražen omikanec more, ako javno nastopi, več vplivati na duševni razvoj narodov (v dobrem ali slabem pomenu), nego deset tisoč ljudskih učiteljev. To gospodovalno nadvplivnost mu podeljuje više-načelnostna izobraženost. Čim više se vsenjamo v načelnostnem spoznavanju, tem bolj se širi naše duševno obzorje, tem dalje zre naš duh, kaker tisti, ki je stopil na visoko goro, dalje in več vidi nego deset tisoč ljudi, ki stojе pod goro. Zatorej je pa res otročje, kar je nedavno pisala „Edinost“, zaganjaje se proti namerjavani resoluciji katoliškega shoda, naj bi tudi mi Slovenci podpirali vstavitve katoliškega vseučilišča v Solnogradu; rekla je namreč:

„Za nas Slovence je veliko večje važnosti ena sama slovenska, v katoliškem in narodnem duhu vrejena osnovna šola ob periferiji, nego vsa vseučilišča“. Res, tako morejo pisati le vredniki, ki sami imajo vso svojo omiko iz osnovnih šol, ki niso stopili niti čez prag srednjih šol, da ne govorimo o visokih! Da bi vsaj oči odprli in pogledali v zgodovino slovensko zadnjih 25 let! Komu so se v ti dobi pokorili naši leposlovci skoro brez izjeme? Ne li Stritarju? In še ta ni Bog ve kako globoko zajel v skrinjo akademiške modrosti. In vendar mu je bilo mogoče toliko časa nadvplivati duhove in vtisniti vsemu slovstvu znak svojega naziranja. Načelo mu je dalo to moč, akoravno tuje, izposojeno! In naše učiteljstvo ne moli li Lindnerja na kolenih? Više-načelnostna izobrazba, svit akademije, dal mu je nad duhovi toliko oblast. In še naš dr. Romih — zakaj so se ga ljudski učitelji tako strastno oklenili kot svojega voditelja, ako ne ravno radi njegovega doktorata, ki mu je ožarjal glavo z akademskim svitom? Čutili so pač, da orožje, ki jim ga podaja osnovna šola, ne zadostuje za načelnostni boj proti „Rimskemu Katoliku“; zato so se zatekli pod varstvo akademiškega doktorata, živo preverjeni, da akademija odločuje boje, podeljuje zmage.

Nam pa je in mora biti veliko večje važnosti, ako bi se le deset slovenskih mladeničev temeljito akademiško izobrazilo na katoliškem vseučilišči v Solnogradu, naj bi bilo tudi skoz in skoz nemško, nego ako bi ustanovili deset tisoč osnovnih šol po Slovenskem, in vrhu tega še dve vseučilišči v Ljubljani, kateri bi bili sicer slovenski, a brezverski!

Mi globoko obžalujemo, da tudi naš „Slovenec“ zna tako malo ceniti važnost načela ter tako prezira načelnostna nasprotja, ki so se zarila mej Slovence. V njegovi 156. številki moramo brati: „Razdor mej slovenskim učiteljstvom in duhovščino je le na videzen in ga provzročujejo nekateri prenapeteži.“ Ti „prenapeteži“ bi bili seveda v prvi vrsti mi. A pustimo na stran našo malenkost. Nam se zdi, da je „Slovenec“ sè samim tem stavkom, ako hočemo dosledno izvajati, trikrat podrl vse, kar je doslej pisal za katoliški shod. Razdor, o katerem govori „Slovenec“, ni navidezen,

ampak realen: konstatovala ga je sama rimska stolica, konstatovali so ga tudi naši škofje. „Slovenec“ prezira načelo, katero loči nekonfesijonalno vzgojo braneče učiteljstvo od katoliške duhovščine, in kdor to taji, oziroma kdor zagovarja nasproti učiteljstvu katoliško načelo, počesčuje ga s „prenapetežem“! Ako je mej nami in učiteljstvom razdor le navidezen, in ne načelnosten, potem je navidezen razdor tudi mej nami in slovenskimi liberalci sploh — a potem tudi več ne vemo, čemu bi hodili na katoliški shod branit katoliško načelo?! . . .

Ne! Mi pa mislimo, katoliškega shoda prva, glavna, najsvetejša naloga je javno in slovesno konstatovati načelnosti razdor mej nami in tistimi Slovenci, katere nazivljemo liberalce. In da bi tudi kat. shod nič drugega ne sklenil, storil bo neizmerno veliko in stekel si nevmljivih zaslug za bodočnost slovensko, ako bo krepko, odprto, jasno, brez vsakega prikrivanja, zavijanja in ovijanja načelo, ki je slovenskemu narodu sveto vže nad tisoč let, katoliško načelo vsestransko izrekel in povdaryl ter je postavil Slovencem za vodilno zvezdo v boljšo bodočnost. Z liberalizmom v katerikoli obliki se pogajali ne bomo. Mi pustimo liberalcem alternativo: ali pokorite se brezpogojno katoliškemu načelu, ali vmaknite se s pozorišča!

Dr. Mahnič.

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

Hvala Bogu! Katoliški shod v Ljubljani je gotova stvar, ki se ne odloži več, ako bi se prav železnice in ceste razorale do 29. avgusta t. l. Odkrito bodi povedano: iz prva smo se bali, da ne bi vse početje zaspalo v naročji slovenske negotovosti in čemernosti. Tako omahovanje bilo bi pogubno za krščansko misel na Slovenskem. V drugič bi nas ljudstvo ne poslušalo več. Naš strah sicer ni še popolnoma izginil. Če prav shoda nikedo več ne more preprečiti, to se vendar bojim, da na shodu samem — ali kaj bi se bali! Na čelu tega svetega početja stoje od kra-

ja odlični in odločni možje, ki so ravnokar razposlali po vsej Sloveniji tako le vbrano zveneče vabilo :

Slovinci! Izredni časi imajo izredne potrebe, katere zahtevajo izrednega, nenavadnega delovanja. Dandanes imamo take čase. Današnje dōbo smemo imenovati nekako pripravljanje na odločilni boj med Kristom in Antikristom, med načeli krščanskimi in protikrščanskimi.

Nasprotniki-brezverci dobro umevajo svojo nalogo. Marljivo se zbirajo, razumno se vrejujejo in primerno si razdeljujejo delo. Vsled tega živahnega delovanja je njih moč velika, večinoma povsod so si pridobili v svojo oblast vzgojo človeštva, zakonodajalne zbornice, časopise, meč in denar.

Dasi se nasledki brezverstva kažejo v nevljudnih, žalostnih podobah ne le v duševnem, marveč vzlasti tudi v gmotnem oziru, vendar je človeštvo vzgojevano po brezverskih načelih duševno že tako onemoglo, da še vedno dere za njim v svoj — prepad.

Tej razjedajoči sili nasproti deluje že 19 vekov katoliška cerkev. In ko dandanes gleda te žalostne razmere, toži kaker nekdanj Gospod, rekoč: „Množice se mi smilijo“. Zato cerkev kliče na delo vse svoje zveste: „Zbirajte se, družite se, delajte, da rešite, kar je rešiti mogoče!“

Tako kliče Leon XIII., slavnorodajoči papež, katoličane na delo. Med drugim priporoča jim v ta namen vzlasti katoliške shode, kjer se javno razodeva katoliška zvestost, odkoder se katoliško prepričanje in delovanje tako uspešno razširja med ljudstva.

Hvala Bogu, da med Slovenci brezverstvo nima onega pogubnega cpliva, kaker drugod. A tajiti ne smemo in ne moremo, da tudi med Slovence sili brezverski duh. Nevarnost je vedno večja, zato treba delovati o pravem času, da se poživlja in prenavlja tudi v prihodnje katoliško prepričanje in katoliško življenje v vseh stajih slovenskega ljudstva.

Ta misel je rodila prepričanje, da je tudi za Slovence potreben katol. shod. — Osnovalni odbor, ki se je ustanovil v ta namen, dovršil je najpotrebnejše priprave in danes stopi pred Slovenec ter jih vabi na I. slovenski katoliški shod, ki se bo vršil v Ljubljani dne 30. in 31. avgusta t. l. po točno določenem programu.

Slovinci! I. slovenski katoliški shod v Ljubljani naj spričuje, da živi med nami še vedno isto katoliško prepričanje, s katerim se je naš narod odlikoval vsa stoletja, odkar je vstopil v katoliško cerkev. Ta shod naj bo svetu porok, da Slovenci tudi v sedanjih časih ostanemo zvesti načelom katoliške vere, ter da smo pripravljeni vse storiti, da ta načela ostanejo v veljavi pri našem ljudstvu za vselej.

V ta namen pa nam treba: **Jasnosti o naših namenih in sredstvih.** — Medsebojni razgovori umnih mož zbranih na katoliškem shodu k temu gotovo mnogo primorejo.

Treba nam je **navdušenja za našo sveto stvar.** In kaj naj nas bolj navdušuje, kaker v obilnem številu zbrani rojaki, ki so

v svojem prepričanju in v svojih namenih vsi enega duha in enega srca, pripravljeni, da ponesejo seboj sklepe katoliškega shoda ter jih širijo in jim veljavo pridobivajo med drugimi svojimi rojaki!

Treba nam je pred vsem **jedinosti in složnega delovanja**. — Osnovalni odbor vabi zato vse Slovence na katoliški shod, ter bo še posebno povabil vse zakonodajalne zastopnike slovenskega ljudstva. Za slogo na podlagi načel katoliške vere delovati, za to **jednost navduševati**, to je posebno važen namen katoliškemu shodu. Najlepše bi bil dosežen namen I. slovenskemu katoliškemu shodu, ko bi bila dosežena ta **jednost med Slovenci**. Naj bi pač vsak zavedni Slovec deloval na to, da se taka **jednost** vstvari in ohrani med Slovenci, ker le v tej **jednosti** je mogoče v resnici koristno delovati za naš narod, le v tej **jednosti** je mogoče narodu slovenskemu ohraniti njegov narodni obstanek.

Katoličani Slovenci! Pridite v obilnem številu na I. slovenski katoliški shod. Razpravljale se bodo na tem shodu stvari, ki zanimajo vsakega zavednega Slovenca.

Kmet, rokodelc in delavec, prijatelj šole, vede in umetnosti, pospeševatelj poštenega tiska in katoliškega življenja, z besedo: vsak pravi prijatelj dušnega in gmotnega napredka med Slovenci našel bo na katoliškem shodu mnogo zanimivega in koristnega.

Katoliški Slovenci pokažimo na I. slovenskem katoliškem shodu, da smo in da vedno ostanemo zvesti sinovi svojemu Bogu in svojemu domu ter da hočemo, kakor to zahtevajo sedanje razmere, na podlagi načel naše katoliške vere, skupno in jednotno delovati za duševni in gmotni napredek svojega ljubljenege naroda.

To vabilo imamo zdaj vsi v rokah: prijatelji in neprijatelji. Odbor se je poleg starih tradicij o „miru in spravi“ poklonil vsem vrednikom slovenski pisanih časopisov: „da ne porečejo“ itd., kakor smo vže tisočkrat slišali. Odbor je ravnal modro, da je radodarno razposlal vabila, ker je tudi v nasprotnem taborji mnogo mož, ki so brez svoje krivde vpisani mej „nerodno-napredne narodnjake“. Neprijatelji krščanske prosvete čitali so se strahom in gnevom razposlano vabilo. Srote niso mislili, da pride res kedaj do shoda. Pomilujemo! Vže dolgo jim ne gredo stvari gladko po poti. Nekaj jim kali živo veselje, da se vže nekaj let sem niso prav od srca smijali. Upali so vsaj letos v drugi polovici septembra, ali ni jim bilo namenjeno!

V zadregi so tudi oni trezni, dobromisleči pa brumni gospodje, ki tako trdno krščanski mislijo, da z mesta ne zganejo. Da so gospodje iz Ljubljane katoliški shod razrekli, zabavljali bi bili srčno, češ: vlade so se zvali; lepa misel, pa ni „za naše razmere“; sami ne vedo, kaj hočejo; Mahnič se preveč žene, kdo se bo gonil za njim!

Zdaj pa je pot odprta v Ljubljano na tabor krščanskih mož.

Kako vlogo prevzamejo zdaj ti in oni? Neprijatelji, ki so se nadejali zadovoljnega smeha, začeli so pisati odločno in ostro proti namerjavanim resolucijam. Da bodo gospoda od „Slov. Naroda“ proti shodu, bilo je očitno od prvega začetka. Izrekli so se s potajeno jezo vže kedaj naši nedosežni, svetoznani politiki, kojih imena so zaznamovana pod vsakim slovenskim dimnikom. Bilo bi slabo znamenje za katoliški shod, ako bi se „Slov. Naroda“ očetje in kumi vnemali zanj. Tak shod je čisto nepotrebna potrata cesarskega denarja in človeške sapa. Shod, na katerem bi se vstreglo „Slovenskemu Narodu“ in njega trabantom, zmedel bi pojme duhovnim in posvetnim razumnikom. Menim, da govorim v soglasju z razumnimi čitatelji „Rimskega Katolika“, ako rečem: „Na shod po milosti „Slov. Naroda“ — mi ne pridemo!“

Tudi je sicer gospodom „narodno-naprednim prvakom“ nezno, da bodo na shodu samem stali na odličnem mestu naši vladike, kojih zvonki glas nas bo pretresal in navduševal za večno lepe krščanske vzore. Gospoda narodno-napredna je pa vže vajena vsedlavati se na prve stole pri vsaki slovesnosti, pri vsakem slavlju, pri vsakem obedu. Na skrpanem prestolu sedeč dali so se gledati n. pr. od bratov Čehov, ko so zadnjič došli v Ljubljano, od bratov-gostov iz Trsta o priliki Vodnikovega slavlja. Na katoliškem shodu bi jim trebalo stati na isti deski s kakim Mahnič-em ali Kalan-om. Lepa se jim piše za praznike!

Z neprijatelji krščanske prosvete ni ene besede več. Slavnemu odboru v Ljubljani pa kliče: Pogumno naprej! Očitno je, da ste na pravi poti, ker se zaganjajo v Vas „Narod“, „Edinost“, in drugi na ulici glasni politiki!

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

Toda opasnost mnogo večja nego od neprijateljev proti katoliškemu shodu od pretreznih prijateljev ali bolje od naše slovanske nezaupnosti in nesloge. Očitno napadanje bode katoliškemu shodu koristilo in tajno rovanje mu ne bode nič škodilo, a ona negotovost in neodločnost, ono večno dvojenje in vikanje, ono vedno popravljanje in odkašljanje, ki nam zastavlja vsaki korak, vtegne največ škoditi sveti stvari. Njim tedaj, ki Slovencem dobro hočejo, ne da bi se mogli s komer koli zlagati, kliče: Pridite mnogo-brojni in navdušeni na katoliški shod v Ljubljano! Ako Vam od začetka ni bila jasna korist katoliškega shoda, moraliste o pravem času oglasiti se z modrimi sveti. Zdaj je prepozno. Zdaj pač ne morete več dvojiti, da bi bilo za krščansko politiko pogubno razreči vže zasnovano početje. Za ta slučaj lepo pospravite „svoje pomisleke“, „svoje dobrehotne ali morebitne opomnje“. Slovenci! Mi smo z drugimi Sloveni vred naj-

menj socijalen narod v Evropi, polni svojeglavnosti in nesloge, polni nezaupnosti in lenivosti. Odložimo to nesrečno čud vsaj za eno leto; vkrotimo praznoglavo svojeglavnost vsaj v enem slučaji, ko gre za krščansko prosveto, za časno in večno srečo slovenskega ljudstva!

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

Pomisleki, katerih se najbolj bojimo, so tem-le podobni:

I. Nimam posebnega zaupanja do duhovnih gospodov, da so dovelj narodni. Meni se zdijo preveč neodložni in mlačni.

Odgovarjam: Kedo pa v resnici dela in plačuje za narodnost slovensko? Ali morebiti skokonogi sokolci in poilični kričači, ki hripajo po časopisih in zakotnih gostilnah: dô-mu v in a mili kraj? Kdo dela nevstrašeno za slovenstvo na Koroškem, v Trstu, v Gorici? Ali morebiti tisti gospodje, kojih hvalo beremo v časopisih? Kdo si ti? —

O Štorskem rad molčim, ker mi razmere niso znane, toda na Primorskem šopirijo se zdaj v narodnih društvih taki nerodni mošje, da noben pošten kmet rad ne seda ž njimi za mizo. Na Vipavskem osobito nosijo zvonec taki govedniki, da jim noben pameten človek ne zaupa 5 for. Drugi gospodje (osobito trudoljubivi učitelji in vradniki) so kar „tako zraven“, pa morajo imeti „jezik za zobmi“, da jih ne raztržejo volkovi. V sled tega vrnika se vse bolje občinstvo od naših narodnih društev, a delavcev že od nekdaj ni blizu. Na Vipavskem so naši voditelji vže tako propali, pa pomenja beseda Slovenec pohajača ali pri smodo in čudil bi se ne, ako bi kedo vložil tožbo radi razžaljenja časti, češ, da si mu rekel: „Hej Slovenec!“

Posledica je očevidna; po vsem „narodnem napredku“, po vseh „slavnih zmagah“, po vseh plesih in veselicah, po vsem preš... in pijančevanju, zgubili smo v zadnjih tridesetih letih skoraj ves narod v Gorici in v Trstu. Poleg tega smo zadolžili nepremakljivo imovino, ki je bila naša edina zaslomva. Nравstvenost je vtrpela iste rane ko povsodi. Kaker da ni tega zla obilo in dosti, prepiramo se in razdvojeni živimo, odkar poslance izbiramo! Ali naj ostavimo tedaj tudi še nadalje vajeti v rokah takih mož? Slabše ko do zdaj nam nikoli ne pojde. Slovenci! Ako hočemo ohraniti vamestih in družih kulturnih središčih slovenski živelj, o diščim o si krščanskih velmož, ki naj stoje nam na čelu, nezavisni od političnih kajžarjev, ki narod begajo, odkar se slovenstva zaveda.

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

II. Drugi gospodje zopet so menili, da so doposlane resolucije prezračne in prevznesene, nezrele in nepraktične. Moggče,

Na Vipavskem je namreč naš narod najbolj zbužen. Vse narodne fraze so tam vže zdavna preživele.

da je res mnogo nezrelega vmes, ali tudi krvavo praktičnih točkov je obilo. Sicer so vsi izkušeni domoljubje pristržno naprošeni, naj osrednjemu odboru pomagajo z dobrim svetom, ki je pri vsaki novi stvari silno potreben in drag.

Kar se pa dostaje „nezrelih“ točkov, treba je vender, da se polagoma sezrejšajo. Vsaka ideja potrebuje svoj čas. Kat. shod sam je bil pred leti še nezrel nasvet, danes je gotova misel. Nezrela misel je n. pr. slovensko učiteljsko semenišče, ali prav bode, da se to idejo izreče na shodu, in potem razpravlja po časopisih, v društvih, v učiteljskih konferencah. Ta pot je zaznamovana vsaki ideji v kulturni zgodovini narodov. „Nebeško kraljestvo je podobno gorščnemu zrnu.“

III. Zopet drugi se boje, da pridejo na shod sami duhovniki, a posvetnih razumnikov, da čisto nič ne bode v Ljubljano.

Odgovarjam: Ako je katoliški shod potreben za poživljenje krščanske prosvete, pač ni čudo, da pridejo prvi na shod slovenskega ljudstva vladike in svečenici. Tudi na Nemškem in Francoskem došli so prvi na katoliški shod: duhovniki. Prav tako je bilo tudi zadnjič na Dunaji. Toda svetni razumniki niso vsi izostali, niti v Ljubljani ne bodo. Sami smo se prepričali, da so baš svetni razumniki stavili resolucije o slovenski politiki. Niti smemo misliti, da so vsi svetni razumniki, ki doma ostanejo, proti našemu programu. Nekateri namreč ne pridejo, ker ne vtegnejo, drugi zopet nimajo okroglega denarja; nekateri se čisto nič ne zmenijo za socialna vprašanja naših dni ali pa imajo roke zavezane, da ne morejo ravnati po svoji volji. Poznamo tudi takih obilo, ki se boje svojih kolegov. Mnogo je odličnih učiteljev, ki so po sili pokore malobrojni svojti drznih in glasnih sodrugov.

Obče priznana istina je tudi, da se je posvetna gospoda zelo, zelo izneverila krščanstvu ne samo na Slovenskem, ampak povsod, kjer ni krščanskih srednjih šol in vseučilišč. Ako svetnih razumnikov ne bo, videli bomo na svoje oči: da slovenska gospoda je istega duha kakor nemška ali francoska. Morebiti pa bode v Ljubljani še manj posvetnih glav, ko drugod, čemur se pač nikdo ne boče čudil, ker mi Slovenci narodne gospode — nimamo.

Ali naj tedaj vse pustimo, kaker se našim „voditeljem“ prav zdi? Nikedar! Duhovniki slovenski! Vi storite svojo dolžnost, kaker ste jo skoraj edini vršili, ko smo že zdihtavali po gospodskih in gospodičinah slovenski kramljajočih. Mi s a m i č u t i m o t u d i p o t r e b o, d a s e e n k r a t v i d i m o i n b r a t o v s k i o b j a m e m o, d a s e d o g o v o r i m o i n z l o ž i m o. Saj je žali Bog tudi v naših kosteh ona nesocialna in nezaupna slovanska narava. Duhovniki, na katoliški shod! Vže pred shodom združimo in zložimo se v tej ideji: **prvi slovenski katoliški shod.** Za tega del

1. Vrnite brezobzirno vseliste — kakršno koli jim bodi ime —, ki ne pišejo odločno za katoliški shod. Kdor ni z menoj, pa še jaz ne ž njim. V koš z listi, ki nimajo niti črnila za katoliški shod.

2. Vprašajte vsa društva, v kateri ste vpisani in v katerih delujete in plačujete, ali se menijo vdeležiti katoliškega shoda, bodisi da pošljejo v Ljubljano svojega zastopnika ali pa sicer shod pozdravijo z veseljem očitim. Ako se bodo kakerkoli obotavljali, izstopite iz društva in povejte razboritejšim in poštenejšim članom, zakaj ne morete več v podobno društvo. Duhovniki slovenski! Odvalimo vendar enkrat ono po širem svetu ob koncu XIX. stoletja nečuvano sramoto, da mi, posvečeno osebje sv. cerkve, podpiramo liste in društva, ki nimajo srca za krščansko prosveto, ki blatijo nas in naše od Boga maziljene vladike. S tem nakopavamo gotovo prokletstvo Božje na vborni naš narod, ker pisano je „Qui maledixerit ei, sit ipse maledictus“. (Pont. Rom.) Svoje od Boga nam dane in se sveto požrtovalnostjo vsprejete časti ne dopuščajmo blatiti ni od „Slovenskega Naroda“ ni od „veleumov slovenskega genija“. Sluge nikomur — ko Bogu edinemu!

IV. Konečno mi je odgovoriti še nemu vgovoru, kateri se često sliši osobito na periferiji slovenske narodnosti: „S tem shodom odbijemo si polno dobro mislečih razumnikov, ki ne morejo prav umeti odločno krščanskega programa; a z druge strani so tudi preveč narodni, da bi mogli zahvaliti načelni razkol na Slovenskem. Koliko izvrstnih mož izgubimo!“

O stecite nam na pomoč vsi modri, kar Vas je solila cerkev pri sv. krstu in povejte nam, preverzljivim neobičem, bodisi iz zgolj ljubezni do slovenskega naroda ali pa za plačan novca: kaj nam je naposled začeti z onimi dobro mislečimi gospodi? Polni so krivih nazorov priučenih v šolah in zajetih iz knjig in časopisov: kako naj dahnemo vanje krščanskega duha? Ako govorimo po katekizmu, ni jih pod leco, ako pišemo pohlevno in pozitivno, nam razprav ne bero, ako pišemo ostro in rezko, zaplapolajo kaker bi iz vseh oken narodnega doma gorelo! S pekočo britkostjo očitajo nam, da mi samo zanikavamo in razdiramo; ako pa vprašamo dobromisleče gospode, kako li je modro ravnati, odzvanja nam vedno ista staroslovenska nikavnica: „Ne takó kaker Vi.“ Ljudje božji! povejte tedaj kako?

Zgodi se morebiti res, da koga pohujšamo v Ljubljani. Toda nepovoljni uspeh nas ne sme motiti, sicer ne smeli bi nikoli več na glas govoriti. Kaj pa smo dosegli z molčanjem? Baš molčanje in v govoru nezloga sta kriva, da stoji toliko vrlih mož na razpotju ne vede kam kreniti.

Da smo o pravem času jasno govorili in zložno postopali, znali bi vsi „gdje je vjera, a gdje li nevjera.“ Dozdaj niti nismo mogli zahtevati od posvetnih razumnikov, da naj hodijo z nami. S kom-li, ko vsaki svojo pot hodimo? Prepričan sem, da bodo n. pr. naši učitelji mnogobrojno podpisali naš program, ko bode gotov in od duhovnikov zložno podpisan. **Toda brez načelnega razkola ne more biti.** Mi katoliški Slovenci moramo se ravnati po načelih sv. evangelija in po vzgledu drugih narodov. Načelnega razkola začetnik je Jezus Kristus sam, ki je rekel: „Ni sem donesel miru, ampak meč.“ Kar je povsod, ne moremo se izogniti. Mi ne bomo vstvarjali Evropi nove politike, niti bomo odpirali novih poti krščanstvu. Za ta posel nas je premalo v jermenih. Slovenci hočemo biti po sili svojeobrazen in svojenraven narod. Pri nas ni liberalcev, ni framasonov, ni nekrščanskih šol, ni nenavnih veselje, ni vera ali nnavstvenost v nevarnosti, ni protiverskih časopisov, ni friyolnih pisateljev, ni pohujšljivih pesnij:

Moj djadja (stric) samih čestnih prāvīl —

On nvažātj sebjā zastāvīl

I lučše (bolje) vȳdumatj ne mogel)

Egō primēr drugim nauka.

(Oněgin I.)

Kaj pa naj rečemo njim, ki se vedno grožajo nad neslogo, ki nam baje toliko škodi v narodnem boji? Vprašamo: **Kdo Vas sili v razkol?** Zakaj niste ostali s prečastito duhovščino, kjer ste stali do sih dob? Kdo Vam brani na katoliški shod? Ako Vam je res do zloge in narodnih koristi, krotite samoljubje in potajite svoje negotove nazore in mnenja, pa delajte z nami. Dobro došli! Živela taka zloga! Toda gospoda liberalna hoče gospodovati raz narodni prestol. Njih geslo je: Ali gospodovati ali zapustiti slovenski tabor. Mi duhovniki in z nami resnično krščanski možje smo pa tudi ohranili še toliko časti, da nečemo biti nizkopokloniki (Schleppträger) narodno naprednih narodnjakov. Gospoda, mi ne moremo z Vami. Mi smo prisegli na sv. evangelij pri krstu in pri altarju; a Vaši nauki so nejasna mnenja, na koja niste prisegli niti morete po vesti priseči. Vi smete z nami, mi ne moremo z Vami. Njih pa, ki stoje na razpotju, vprašam lepo: Ali naj potajimo **mi svojo prisego in načela sv. evangelija**, ali naj gg. Brusi — Juriji s pušo — in sorodni politiki odstopijo od svojih nazorov zlogi na ljubo? Vi se pomišljate — ? — ? Jaz Vas ne spoštujem.

Slavnemu odboru v Ljubljani pa kličemo: Gospodje! ne nadejajte se s sijajnega vspeha, ki množico slepi, a razumnega človeka ne gane. Sijajnega vspeha čisto

nič treba ni. Naš Gospod in Vzveličar se je ločil s sveta brez vsakega očitega ali sijajnega vspeha. Niti aposteljni niso ga razumeli¹⁾. To resnico si dobro zapomnimo. Ako pride v Ljubljano samo 100 vrlih mož, veselite se in skrbite, da se vrnejo zložni in navdušeni na sveto delo.

Do svidanja!

Dr. Jos. Pavlica.

Kaj nas loči?

Odprto pismo slovenskemu učitelju.

Vi ste mi nedavno pisali. Vaše pismo me je iznenadilo. Vi ste ljudski učitelj in od ljudskih učiteljev — brez zamere! — nisem vaje dobivati takih poklonov. Pa Vi ste se morebiti vendarle prepričali, da ne črtim ljudskih učiteljev, kaker jih tudi resnično — Bog priča — nikoli nisem črtil. Meni od prvega začetka, ko smo se s slovenskim učiteljstvom spri, ni šlo za drugo, kaker za načela. In kdor je količkaj zasledoval mojo polemiko, moral je, ako je pošten, priznati, da mi ni nikoli zloga poostrila mrznja do oseb, nego le ljubezen do stvari. In še celo tisti, kateri se je za slovensko učiteljstvo proti meni postavil v bran, moral je odstopiti od tožbe radi žaljenja časti, ne mogoč stakniti v celi moji polemiki stavka, kjer bi se bil jaz dotaknil njegove osebne časti

Pa Vaše pismo obuja v meni nado, da ni povsem nemogoče vsako zblizanje mej nami, dasi se ni še popolnem pomirila razgreta kri. Vi vsaj mi podajete roko kot nasprotniku, kateri je do konca častno vstrajal na bojišči. Vi me spoštujete: to so Vaše besede . . . Tudi jaz spoštujem Vas.

Vender preden se razgovarjamo dalje, Vam moram nekaj pojasniti. Jaz se rad ne prenačim, ko mi je razpravljati z načelnimi nasprotniki. Ko gre za načela, sem trezen, srce mi ne sme govoriti. Pred vsem tedaj nikar ne mislite, kaker bi jaz morebiti zdaj voljan bil tu pa tam od svojih načel kaj popustiti, češ, zdaj zgotovimo z gospodi „zavezniki“ novo zmes, ki ne bo ne močnik ne polenta, ampak nekako ono, kar so krtili tam nekje na beneški meji naši Slovenci z besedo „mešta“ (mešanica). Z načeli se ne da mešati. Marveč jaz namerjam v nasled-

¹⁾ Primeri Dej. Ap. 1.

njih člankih koliker mogoče pojasniti glavne točke iz našega šolstva in vzgoje, v katerih gremo toliko narazen, da, kaker se zdi, ne bomo mogli nikdar priti do sporazumenja.

Sporazumenja?! Ne — nasprotja, katera nas ločijo, so nespojliiva, kaker resnica in neresnica. Pustimo za zdaj, kje je resnica. Gotovo pa, da je pri nas ali pri Vas. Pa bodi kjerkoli — ona mora konečno priti do zmage vsled božje moči, katera biva v njej; zmagati mora, pregnati laž ter privedi narode k vstajenju. Vi boste toraj poslušali razloge, radi katerih ne morem pritrditi Vaši teoriji. Vi boste poslušali — in kaker upam, vsaj spoštovali moje prepričanje, vvidevši, da ni strast, niti slepo strankarstvo, ampak da so res objektivni razlogi, radi katerih obsojam Vaše stališče za krivo.

Sicer pa, daši bi naša mnjenja šla vsaksebi kaker nebo in zemlja, nekaj je vender, v čemer smo edini: ljubezen do naše mladine, kateri iz srca želimo koristiti.

V svojem listu mi zatrjujete, da so Vas posebno mikala „pisma o vzgoji“, katera sem priobčeval v prvem in drugem letniku, in da Vam je žal, da jih ne nadaljujem. Sklenil sem vstreči Vaši želji: naslednje razprave naj Vam bodo nekako nadaljevanje onih pisem. Obsegale bodo glavne točke šolskega vprašanja.

I. Čigava bodi šola?

Pri Vas je to vprašanje vže določeno, vender dovolite, da spregovorim o njem tudi jaz.

To vprašanje je provzročilo ljuto tekmovanje mej onimi faktorji, katerim vže nekako narava izročnje vzgojo mladine. Ti faktorji so tri zadrge: država, cerkev, družina. To tekmovanje pa ni bilo nikdar hujše nego za naših časov. Zdi se sicer, kaker bi rešitev tega vprašanja bila naravna, tako da bi ne trebalo nikaker se prepirati: država prevzemi v odgojo telo, cerkev dušo — pa bo mir! Toda predmet vzgoje je otrok, ki je kot tak eden in nedeljiv, obstoječ iz duše in telesa. Ako hoče cerkev vzgajati dušo, mora imeti tudi telo, niti država ne more imeti telesa brez duše. Kaj pa družina?!

Vže zgodovina raznih narodov nam različno rešuje problem vzgoje. Pri starih Lacedemoncih je država imela vzgojo v rokah. Otrok, star komaj sedem let, je moral zapustiti rojstno hišo; odvedli so ga v javno zgojevališče. Javna vzgoja, vzgoja za državo bila jim je vse; drugega smotra ni imela, nego odgojevati državi krepke vojake. Nekoliko drugačna je bila vzgoja v Atenah, kjer so več veljale družinske pravice nego javne; kajti oče sam je imel pravico izbrati deci predmete za nčenje. Pri Rimljanih se je vršila vzgoja kaker pri Grkih, privatno, v družini. Cerkev v starem veku je malo ali nič vzgajala. Za krščanske dobe

se je to premenilo. V srednjem veku je vzgoja bila popolnoma cerkvena. Prešinjala je cerkev z verskim duhom tudi družinsko življenje. Podučevala je o praznikih po hišah Božjih v verskih resnicah; v javnih šolah pa, katere v vstanovljala po samostanih in župnijah, učila je mladino brati in pisati; postavljala je podlago nadaljnim vedam. Pa tudi viših ved ni cerkev zanemarljajala; nje vstanova so gojevališča najviših ved in umetnij — vseučilišča. Reformacija je šolo in vzgojo od cerkve prenesla na državno oblast. Francoska revolucija je otroka proglasila za državno vlast ter s tem vzgojo skoz in skoz podržavila. Znanstvene temeljitve našla je vzgoja v znani Hegelovi filozofiji, po kateri je država „pričujoči bog“. Šolski zakon l. 1869 vvedel je te nazore tudi v naše javno šolstvo. Prvi člen te postave določuje, da se vrši javna vzgoja v imenu države. In dasi se ne izključuje ponoluoma privatna šola, se vendar tudi ta mora pokoriti zakonu in državnemu nadzorstvu.

2. Država podučuj v šoli!

Vam se zdi to naravno! Poglejmo! Mislim pa nekoliko globokejšje seči nego je v navadi pri nas.

Prva naloga šole je tedaj, da podučuje. Predmet podučevanja je resnica. Šola ima vesti otroke k spoznanju resnice, odvracati jih od zmote. Kdor si torej prisvaja najvišjo oblast v poučevanju, mora si prisvajati tudi odločivno besedo o tem, kaj je resnica. To pa je nekako isto, kar prisvajati si nezmotljivost.

Je li res država t. j. vladar ali recimo njegov naučni minister nezmotljiv? Porečete: minister ne vodi samovoljno javnega poduka; njemu na strani stoje kot svetovalci znanstveno izobraženi šolniki in strokovnjaki, česar eden ne more nezmotno določiti, vidi jih več. Toda kdo voli na tako vplavno mesto vladne svetnike? Vladar ali njegov minister t. j. oni, kateri je nevedniši od tistih, katere voli, od katerih sam potrebuje sveta in vodila! Pa reklo se bo: vladar se pri izbiranju svojih učenjakov ozira na javno mnenje, ki izraža glas in željo občinstva, katero najbolje pozna modrost in zasluge posameznikov. A tu imamo spet nevednost, katera govori odločivno besedo pri izbiranju tistih, ki imajo biti zastopniki vednosti, učitelji podložnega občinstva! Kaker vidite iz tega, ne pridemo ven iz kroga, ki se zove *circulus vitiosus*: učenjaki imajo določevati, kaj je resnica, kaj pravo, da se po tem ravna vladar pa njegova naučna vprava, da se potem podučujejo podložniki — in vladar pa podložniki določujejo, kdo so oni nezmotljivi učenjaki: tedaj nevedneži so sodniki tistih, ki imajo biti sodniki vse vednosti!

Kaj pa še le, ako k temu vzamemo politiške strasti, katerim se ne more odtegniti nobena vlada, najmanj pa dandanes!

Naučni minister je član ministerstva, ki danes pride, jutri gre. Ministerstva se menjavajo po večini državnega zbora, večina državnega zbora pa po javnem mnenju, oglašajočem se v volitvah. Kdo pa stvarja in vodi javno mnenje? Politiško časopisje t. j. židje pa drugi kuhoborci — večinoma falirani študentje. Ako tedaj vzamemo stvar, kaker je v resnici, odvisno je neredkokrat od najbolj vmazane sebičnosti, od najostudnejših strastij pa od — lačnega želodca naših časnikaŕjev, se bo li dijakom na državnih šolah v glavo zabijal kot edino prava zveličavna resnica darvinizem ali Kristusov evangelij! Ni nam treba tega pojasnjevati z vzgledi; imeli bi jih na izbero. In vendar je resnica le ena, večna, nespremenljiva! Kako daleč bi tedaj od nje morala ostati vsaka politiška strast!

Pa vem, kaj mi boste vgovarjali. Vi pravite, in z Vami povdarjajo tisočeri: Šola bodi praktična, bodi za življenje — zatorej ostani iz nje vsaka viša teorija, verstvo — sploh vse, kar se ne da vporabiti v praktično korist. Pa žal, da se povsem ne vjemamo o tem, kaj je praktično, koristno. Vam pomeni praktično, kar se da vpotrebiti na zboljšanje gmotnega blagostanja; a meni je še bolj praktično, kar podeljuje človeku mir vesti, kar ga varuje pred grehom, ga dela zadovoljnega: in te praktičnosti ne moremo doseči brez one najviše teorije, katera uči in dokazuje, da biva Bog, da je razlika mej slabim in dobrim, da je posmrtnost ter večno povračilo. In rabsodbo o teh teoretično-praktičnih vprašanjih — bomo li spet prepuščali državi?!

Pa tudi ni res, da bi se mogli celo v čisto praktičnih vedah za vselej izogniti vsaki viši teoriji t. j. tisti, ki sega v verstvo in filozofijo, teoriji, katera konečno privede do znane alternative: aut-aut. O atomih, o materiji govori fizika, in vendar vemo, kolike filozofične važnosti je vprašanje o atomih. Težko bi našli fizika, ki bi ostal pri goli materiji in nje eksperimentovanji, dasi je to njegovo polje; ampak iz skušnje vemo, kako rad zapusti materijo postavlja se vprašanje: od kod je pa materija? je li tudi materija večna? ... Kdo mu bo zameril: k temu ga priganja razum — saj od tega vprašanja je odvisna resnica za človeka najvažniša: ali biva Bog? A iz tega naj se sprevidi, kako nezmislno je tako strogo ločiti mej praktičnimi in teoretičnimi vedami ali verstvom, češ, glede prvih pristojna vselej in povsod sodba državi! In se li naši naravoslovci na nižih in posebno na viših šolah zdržujejo sodbe o darvinizmu? Je pa res darvinizem popolnoma brez vsakega pomena za versko in nravno življenje narodov?!

Po tem vgovoru vrnimo se spet h glavni misli. Kdor priznava naredbo naučnega ministerstva, kakeršna se dejanski dandanes nahaja v evropski državi, ministerstva, ki določuje, kaj in kako naj se podučuje v javnih šolah, jemlje resnici znak, po katerem se bistveno loči od laži — znak nespre-

menljivosti. V šoli, kjer je država najviša učiteljica, se resnica spreminja po ministrih, kateri so spet sluge državnozborske večine in javnega mnenja. Odvisno zna biti, kakor sem rekel, vže zgorej, ad ednega glasu, (kateri je morebiti celo kupljen.) kaj se bo v državni šoli predavalo kot resnica, in celo določevalo, je li Kristus pravi Bog ali le človek, je li človek stvarjen po podobi Božji, z nevmrjočo dušo, ali je — opica. Odvisnost poduka od državne politike provzročuje velno omahovanje mej krščanstvom in racijonalizmom, mej materijalizmom in idealizmom, omahovanje mej skrajnostnimi nasprotji. Kar se letos spozna za pravo in dobro, se drugoč ovirže kot nepravdo in slabo; saj je znano, kako skuša novo ministerstvo odlikovati se z novimi odloki in naredbami, po katerih se kakor mogoče obveljavlja, kar se je pod prejšnjo vlado določilo. To omahovanje, ta protislovja in breznačelnost morajo počasi v mladih duhovih omajati vero v objektivno veljavo resnice in prava, ter poroditi v podložnikih misel, da resnično in pravo je, kar se zdi tedanjemu ministru. Vceplja se v duhove subjektivistični princip, ki privede neizogibno v skepticizem in nihilizem — v smrt vsacega duševnega življenja in napredka.

Pa še tudi od neke druge strani bi rad to prevažno vprašanje pojasnil. Vzemimo državo, kakršna je dandanes. Ona je proglasila svobodo vesti, svobodo prepričanja in govora. Tudi znanost je v moderni državni šoli prosta od vsakega veilstva. S tem principom v zvezi je nekonfesionalnost državnega poduka. Brez razlike vere se ista šola odpira vsem državljanom, kakor učencem, tako tudi učiteljem. Res sicer, da se mora državni učitelj v smislu postave držati nad ali mej raznimi verami, vse enako preziraje; vender poleg versko pozitivnih vprašanj se razteza pred njim neizmerno polje družih, vsaj po črki v pozitivno verstvo ne segajočih vprašanj, vprašanj naravnega spoznanja. Nečemo preiskovati, ali je mogoče učitelju nasproti veri popolnoma nevtralnemu biti, vender, kakor sem rekel, postava mu dovoljuje govoriti o stotero družih vprašanjih, katera so vsaj navidezno čisto znanstvena in filozofična. Toda pomisli si se mora, da je naravno spoznanje podlaga čeznaravnemu, verskemu, in da resnice filozofične segajo tako bistveno v resnice verske, da poslednjih ne moremo niti dokazati niti vtrditi, ako nimamo v prvih gotove, nezmajljive podlage. In da bi se resnično po vseh državnih šolah nikjer in nikoli ne napadala nobena pozitivna krščanska resnica, dovolj je v učencih zмести ali stemniti spoznanje čisto naravnih resnic: s tem smo vže zmajali v njih stebre, na katerih sloni njih vera. In kaj takega se v denašnji državni šoli tudi godi. Mej šolskimi predmeti nahaja se tudi verstvo. Dotičen učitelj predava učencem pozitivno krščanske verske nauke kot absolutno resnico, od katere je odvisen naš časni in večni blagor. Verstvu pa nasproti stoje vsi drugi učni predmeti, ker

ti so neodvisni od vsakega pozitivnega verstva. In v smislu te neodvisnosti se morajo — vsaj po postavi — tudi predavati. Vzemimo, kar je na naših srednjih in viših šolah, rekli bi, oživljajoča duša javnega poduka in kar najbolj določuje temeljno nazoranje naših mladeničev: moderne klasike. V teh prevladuje brezdvomno pozitivnemu krščanstvu sovražni racijonalizem. Ideje, katere izraža Lessingov „Nathan der Weise“, označujejo več ali manj duh, ki preveva naše srednje in višje šolstvo. Ta duh pa zanika pozitivnost vsakatega, pred vsem krščanskega verstva. Vže ta načelna različenost med verstvom in drugimi učnimi predmeti razceplja šolski poduk, ki bi se moral ednovito razvijati na podlagi istih temeljnih resnic, v dva nespojljiva dela; in ta razcepljenost vsekava mladim duhovom nezazeljivo rano, katera navadno prinese smrt — veri, a je osodepolna tudi za višje, idealno, i znanstveno i npravstveno nazoranje, ker se duha, v katerem je racijonalizem zmalj versko prepričanje, oklene skepticizem, ki končno zatemni in zgloje vse, kar je v njem še pozitivnega, pustivši mu le dvom in nič. Kdor se je navzel, kakor se v smislu šolske postave navzeti mora, Lessingovega duha, kdor se da tedaj prešiniti od verskega racijonalizma, mu morajo biti nauki, katere posluša pri verstvu, nezmisljeni, in dolgo ne bo trajalo, da jim odreče vso vero: racijonalizem in katoliško krščanstvo sti dve nasprotji, kateri ne moreti na dolgo bivati skupno v duhu, ki le količkaj misli.)

Da bi pa državna šola, potem ko je duhove razdvojila z vero, jim znala ohraniti vsaj pozitivno podlago naravnega ali umstvenega spoznanja! A žalibog, da niti tega ne stori. V državni šoli je sicer določeno, kateri klasiki se imajo brati, po katerih avktorjih se ima razlagati in učiti, a temeljnih načel, kojih bi se imeli držati vsi učitelji, katerim je mladina izročena v odgojo, postava nikjer ne določuje. Zatorej se tudi podučevanje ne more vršiti edinstveno, dosledno po istih načelih, ampak isti učenci morajo neredkokrat istega dne poslušati nauke, ki si diametralno nasprotujejo. Prvo uro se jim pri verstvu iz sv. pisma in razuma dokazuje prostost volje, drugo uro bero Lindnerja, kjer se ista prostost znanstveno zanika; tretjo uro se iz Platona dokazuje bivanje Boga, a četrto uro se vže glasi,

*) Tu pač — mutatis mutandis — velja, kar je vže l. 1850 v francoskem parlamentu govoril M. Chouvin: „Eh bien, je vous le demande, si le même instituteur, après avoir enseigné le catholicisme d'après le culte catholique, après avoir enseigné le dogme de l'autorité et de la foi catholiques, vient après enseigner le libre arbitre, dire qu'on ne doit se soumettre à aucune autorité; et si un quart d'heure après il vient dire à des enfants israélites que tout ce qu'il vien de dire est une superstition, qu'il ne faut croire ni ce qu'il a dit aux catholiques, ni ce qu'il a dit aux protestants, que le Messie n'est pas venu encore, etc.; je vous demande si ce n'est pas détruire toute idée religieuse dans la jeunesse!“

da je Kant največji mislilec vseh časov, Kant, ki je za neveljavne zavrgel katerikoli dokaz za bivanje Božje! Moj Bog, komu naj učenec pritrdi?! Konečno se mu mora vse zastuditi: smejati se bo začel vsem enako obesivši na klin vsako vero v objektivnost človeškega spoznanja in dokazovanja — dobili bomo skeptika. Vzgajanje človekovo se večkrat primerja zidanju: šola mora zidati novo poslopje: iz nezrelega otroka sezidati zrelega moža. Pri zidanju moramo poslopju postaviti skupno podlago ter zidati po določenem načrtu. A šola državna ne zida, ampak razdira, ker nima skupnega temelja, in kar eden učitelj dozida, drugi odzida, tako da koncem študij, ko bi morali pred seboj občudovati poslopje dovršeno, zagledamo razdejanje. Naši mladeniči, dovršivši šole, nimajo enega samega jasnega pojma niti o Bogu niti o človeku ter njegovem smotru, niti o nalogi človeštva, da, cinično rogajo se vsem, ki potem le povprašujejo; dvom jim je razjedel vsako pozitivno vsebino. Pokopali so ideale in vse njihovo teženje meri v to, kako bi mogli priti do nekalganega vživanja sedanjosti. In v ta duševni nihilizem obsoja mlade duhove državna šola, katera si je osvojila monopol vzgoje proglasivši se za edino postavno učiteljico resnice!

Sicer pa vže to se mi zdi nedostojno: postavljati šoli koristnost kot edini smoter. Vi ste in hočete biti idealist. Ste pa pomislili, da šola in poduk meriti po principu koristnosti pomeni isto, kar izključiti iz nje vsak idealizem ter namesto po višem hrepenečih mladeničev vzgajati sebičneže in koristolovce

Slednjič bi še nekaj rad opomnil. Nekdaj, v stari šoli, se je, kar je bilo mogoče, skrbelo, da bi učence istega razreda podučeval eden učitelj, in jih tudi naslednja leta dalje spremljal. Pozneje se je vvedla tako zvana strokovnjaška zistema. Ta je sicer vnekoliko opravičena, ker dandanes res ni mogoče, da bi eden učitelj kos bil vsem šolskim predmetom, ki se predavajo po srednjih in višiholah. Vender se meni zdi, da se ta zistema prestrogo izvaja. Šolski poduk je preveč razkosan. Preden je mladenič dokončal svoje študije, imel je najmanj petdeset, šestdeset raznih učiteljev in profesorjev. Eden za drugim pride in gre; vsak nekaj privrže, ne zmenivši se za prednika, ali celo naravnost podere, kar je prednik sezidal. Kako naj bi dijak, v mišljenji nerazvit, vse te razne kose scelil v organsko celoto? Moje mnenje je: naj bi strokovnjaška zistema omejila se in, kar mogoče, povrnilo se k stari edinstveni zistemi v poduku. Kjer se pa, kaker v viših razredih, to ne da izvesti, naj bi se, kaker sem rekel vže zgorej, vsaj določila neka temeljna načela, katera bi izpovedali vsi učitelji podučujoč mladino, tako da bi dijaki iz raznih ust slišali bistveno iste resnice, ker drugače je nemogoče v učencih, katere nagiblje pred vsem avtoriteta učiteljeva, vtrditi katerokoli prepričanje, prvi pogoj značajnosti. A tu si je država sama zvezala roke proglasivši svobodo misli in besede. Dr-

žava ne more svojemu učiteljstvu vdihniti enega duha, enega prepričanja, to je vstani le cerkev, koje oblast sega do duše in vesti; najmanj pa more to moderna država, ki se je izneverila Bogu, izvoru resnice, katera edina duhove spaja in edini.

Država ni od Boga poklicana učiteljica resnice — državi v šoli ne tiče prva beseda!

In vkljub tem globokim razlogom smo mi, po „Slovencu“ — „prenapeteži“!

Dr. Mahnič.

Slovenski roman.

II. Josip Jurčič.

1. Da se razumemo!

Amicus I lito, magis anxia veritas.

Josip Jurčič velja za prvega slovenskega romanopisca. Stritar piše o njem¹⁾: „Jurčič nam je vstvaril roman . . . Prva pisateljska lastnost Jurčičeva je izvirnost . . . Jurčič se je učil, kaker se je učiti vsakemu poštenemu pisatelju, predno je začel sam obdelovati slovstveno polje . . . Učil se je, a ne posnemal. Ohranil je svojo lastno krepko individualnost . . . Delal je, kaker dela dober slikar, ki ne prepisuje narave: tu vzame bister potok, tam z mahom obrasteno skalo, tam lepo drevo, in vse to, kar je videl tu in tam, združi v lepo harmonično celoto, ter nam tako poda resnično in vender idealno podobo . . . Jurčič pozna človeško življenje, človeško srce“.

Pred kakimi šestimi meseci je pa „Slov. Narod“ menil, da je Jurčič s svojim delovanjem več koristil slovenskemu ljudstvu, kaker vsi kapelani. Da, nekateri nahajajo v Jurčičevih spisih toliko in tako vzvišenih idej, da za dostojno in pravično smatrajo postaviti Jurčiču v novosezidanem deželnem gledališču ljubljanskem kip poleg velikega — Shakespeara!

Duhovniki kot taki oznanjujejo ljudstvu slovenskemu katoliško vero. Ta pa obsega najviše ideje naravnega spoznanja in resnice, od Boga samega nam razodete n. pr. o bivanji Boga, o njegovem bistvu, o izvoru in smotru vesolstva, o bivanji duše,

¹⁾ Zvon 1877.

o nevmrljivosti, o plačilu in kazni po smrti itd. Istotako so tudi Shakespeare-jevim spisom duša in vodilo najvišje ideje iz filozofije in teologije. „Slovenski Narod“ hoče torej reči, da v Jurčičevih spisih je več in globočih idej, ali vsaj toliko in tako vzvišenih, kaker v filozofiji in katoliški teologiji! Po njegovem mnenju je torej slovenskemu ljudstvu slavná bodočnost pa časna in večna sreča zagotovljena, ako bi se oklenilo idej v Jurčičevih spisih izraženih!

Dasi Jurčiča vže desetletja proslavljajo kot nedosežnega, duhovitega pisatelja, vender nam do sedaj ni še nikdo izmed njegovih oboževalcev njegovih idej iz spisov zbral in podal v znanstveno-kritični razpravi. In vender bi to morali storiti iz spoštovanja do Jurčiča samega pa iz ljubezni do slovenskega naroda! A skrbno se tega ogibljejo. Jurčičeve ideje slavijo le na sploh: da bi pa posamezne njegove ideje pretresovali, da bi določili njih mnogoštevilnost in globokost, za to nimajo poguma!

Pa slavljenje na sploh brez omejitve se nam zdi nevarno, in ni nikaker častno za može, ki se, kaker gospoda na nam nasprotni strani, tako radi bahajo za edine nositelje vse više omike. Kdor slavi na sploh, ne pove ničesar in hoče občinstvo le prisiliti, da bi — edino na vero svojih liberalnih voditeljev — sprejelo za čisto zlato vse, kar se nahaja v Jurčiču. Kaj pa, ako bi se v Jurčičevih spisih nahajali krivi nazori, in sicer tudi o takih resnicah, od katerih je odvisna časna in večna osoda človekova? V tem slučaju bi bili taki slavitelji Jurčičevi, dasi hočejo biti ljudstvu slovenskemu dobrotniki, njega sovražniki, ker priporočajo strup kot zdravilo, podajejo lahkoverni mladini kamen mesto kruha!

Narodni ponos nas sicer naganja narodne slovstvenike le hvaliti in slaviti, saj njihovo oslavljevanje je slava ljudstvu, iz katerega so se porodili. Slavili le in hvalili bi tudi mi, da bi bila v naših pisateljih le čista, neskajljena resnica, brez trditev, ki bijejo veri, vesti, razumu v obraz! Ko pa krijejo v sebi tudi laž, velela nam razum ločiti: hvaliti, kar je resnično, dobro, a grajati, kar je lažljivo in slabo. Qui bene distinguit, bene docet. Res, da se srce mnogokrat vstavlja, češ, zakaj svoje narodne pisatelje grajati! Razum pa priča, da s hvaljenjem krivih nazorov ne koristimo svojemu ljudstvu. O ločevanju torej resnice od zmote govori razum, a ne srce! Amicus Plato, magis amica veritas! In ne protinavaravno hvalisanje zmote, ampak **resnica nas bode osvobodila**). In ta resnica je **Jezus Kristus**.

*) Ivan VIII.

2. Pristni idealizem v Jurčiči.

*Idealizem v subjektivnem pomenu je vera v resnično bicanje nadčutnega, popolnišega sveta; v objektivnem je oni nadčutni svet sam, ali skupina najvišjih idej in razlogov, s katerimi jedino se morejo življenja vganjke rešiti.*¹⁾

Da se prepričamo, koliko idealizma krijejo v sebi Jurčičevi spisi, treba poiskati, koliko globokih teologičnih in filozofičnih misli je v njem. Navesti hočemo objektivno nekaj znamenitih mest. Sodbe brez razlogov ne vsiljujemo nikomur. Razumni čitatelj, prepričaj se sam!

O izvoru predsodkov pravi: „Predsodke imamo in napačno prepričanje, katero se le malokedaj da izkoreniniti, ker le prepogosto nimamo resnične volje, da bi nasprotno reč preiskali do zadnje pike.“ XI. 159.

O poklicu ženstva: „Ženska ima svoj delokrog v tili domačnosti; tam naj dela in pomaga po svoji moči. Me ženske, moramo misliti bolj s srcem kakor z glavo. Zato se ne smemo riniti v javnost. Marsikatero napačnost bi jaz rajši odpustila moškemu kakor svoji vrstnici.“ VIII. 127.

O umetnosti: „Svet in resničnost na tem svetu sta tako vbožna, da nam ne moreta dajati, česar si poželj naš duh, ki se ne čuti domačega. Zato si naš duh vstvari svoj svet, ta je svet umetnosti. Ta nas iz blatnega povzdiguje v jasne višine lepšega.“ VIII. 119.

O varljivosti sveta: O zaljubljeni, sanjavi deklici pravi: „Pač so morebiti lepe sanje rojile po njeni glavici, srce je hrepenelo po nečem, po neki sreči, ki ni bila sreča, domišljija si je slikala podobo, le podobo. Vboga deklica, ki sveta ne poznaš, ki ga meriš po merilu svojega dobrega srca, ki neizkušena meniš, da v lepi vnanji podobi mora prebivati blaga duša!“ V. 25.

O visokem poklicu duhovništva. „Znano vam je, da verno slovensko ljudstvo ne časti nobenega stanu više od duhovščine . . . Dobro sem spoznal, da nima noben stan težjih dolžnosti, kakor ravno duhovski. Nobenega človeka bolj ne čislam in spoštujem od dobrega, dolžnostim svojim zvestega duhovnika. Nasproti zopern mi je moč, ki brez poklica ali iz samopridnih

¹⁾ To tezo in vse druge, katere postavimo na čelu sledečim posameznim odstavkom, navajamo kot vže v prvem poglavju dokazane. Komur je do resnice, pa bi ne mogel zlagati se z našo oceno, blagovolji ovreči veljavnost onih tez, ali pa dokaži, da smo jih morda krivično vpotrebljali na navedena mesta in sploh na duh, ki prevladuje v Jurčičevih spisih. Mesta, katera bomo navajali, so, kakor je iz konteksta razvidno, v zmislu Jurčiča samega.

materijalnih namenov skruni sveti stan . . . srednji (duhovnik) ne maram da bi bil." III. 188.

O s r a m o ž l j i v o s t i: „Sramožljivost je najmočnije čustvo v ženski, pa tudi edno najlepših in najboljših, kajti mnogokrat jih obvaruje, da ne padejo.“ V. 15.

O m o č i k r š č a n s k e m o l i t v e: „Ko prideta (roditelja, katerima je bila jedina, a nevbogljava hči smrtno obolela) v cerkev ni bilo žive duše v nji . . . Pokleknela k stranskemu altarju pred podobo Matere Božje. V svojem življenju ta dva nista še tako molila. In vera je močna. Obema se srce lajša. Mati briše solze in se ozre kvišku k sveti podobi, a očetu od srca pade nekoliko težkega bremena ter oornemu hudemu Antonu, možu krepke volje, vdero — morda prvič po dolгих letih — solze po javnem obrazu, padajoč na kamnena tla. „Meni nekaj govori, da ne vmrje“, pošepeče žena in vzdahne: „o Marija!“ VI. 104.

O v e č n o s t i, s o d b i i n v e s t i: „Videti je mož kakih sedemdeset let. Skrb in žalost se mu bere z obličja. Večkrat vzdihne, potem glavo povesi in sedi tiho. Kaj je pač staremu možu? Morebiti ga obhaja misel, da je na pragu večnosti, da so njegova leta potekla in se mu bo ločiti od tega sveta ter težek odgovor dajati večnemu, ostremu sodniku?“ V. 131. VI. 209.

O s t r a s t e h i n k r š č a n s k e m n r a v o s l o v j i: „Dokler ima človek krščanske misli dobrega vedenja, dokler se ravna po pravilih in postavah, ki mu jih je Bog sam vsadil v njegovo natoro, in ne pozabi zlatih in blagih naukov, katere je pobožna mati vcepila še v mlado srce, dotle se varuje hudobije in se boji zlega nepoštenega namena: dotle mu ni moči razumeti, kako morejo nekateri ljudje tako zatajiti vsako čustvo ljubezni do bližnjega in strah pred Božjim maščevanjem, da store grozovito krivico . . . Kadar se človek vda poželenju in strasti, takoj oglušni in oslepi. Potlej zatare tisti glas, ki mu veli: to je prav, in to ni prav, in ne posluša vesti, ne vidi smrti pred seboj, ne misli na posmrtno življenje . . . Lehko se taki ljudje začasno vtolažijo in si nekoliko časa vpokoje vest, toda Bog je naredil, da imajo vednega sodnika v sebi, da jim vest nikdar popolnoma ne zaspi.“ IV. 125.

Navedena mesta so gotovo idealna, filozofsko vtemeljena; ki segajo globoko v življenje vsega človešva. Bog daj, da bi se Slovenci teh resnic oklenili in v dejanji izvrševali!

Je torej tudi spisom Jurčičevim predmet „življenje, koliker je široko i globoko“? Podaja Jurčič res, kaker Stritar ravno tam trdi, v svojih spisih kot celoti idealno podobo sveta? Smemo li Jurčiča radi navedenih res visokih idej vže prištevati idealistom? Mi pravimo: ne. Vzroki se zjasnijo tekom ocene.

3. Lepi realizem v Jurčiči.

Realno je, kar faktično biva in sicer, vkoliker vse ima, kar po naravnih zakonih mora imeti. Lepo ni v bistvu različno od realnega, resničnega, ampak lepo je realnost sama, resnica sama, a v egajajoči obliki. Realno in lepo se nahaja v treh kraljestvih: v čutnem, umstvenem, nadnaravnem. Najrealniše in najlepše je ono, katero pisatelj zajme iz nadnaravnega sveta, manj lepo in realno, kar iz umstvenega, in najmanj lepo in realno, kar zajme iz čutnega sveta. Popolen pisatelj je oni, kateri zajema iz vseh treh kraljestev, in kaže vzročnost oziroma odvisnost jednega od drugega.

Je kaj nadnaravnega in umstvenega realizma v Jurčiči? Je. Vsaj toliko, koliker pričajo v drugem odstavku navedena mesta, kajti idealizem je le drugo ime za realizem umstveni in nadnaravni. Da, Jurčič ni risal realnosti nadnaravne in umstvene samo zase abstraktno, le teoretično, ampak v zvezi s čutno realnostjo, odvisnost te od prvih dveh, spajal je vsa tri kraljestva realnosti v harmonijo. Še nekaj mest:

„Ej, ljubi moj — de na smrt bolani ribič. Vid svojemu prijatelju Holtetu — vsaka stvar traja le nekaj časa, menim, da smo pri kraji. Ura se bliža . . .“

„I kaj bo! Nič hudega, v pekel ne pojdeš, tega se nič ne boj. Saj si dosti trpel in delal na svetu. Bog ti bo vže kaj za pokoro obrnil in jaz bom tudi očenaš molil za tvojo dušo. Ti moraš pa tam zame Boga prositi, da se zopet snideva. Saj jaz sem ves vegast . . . pridem za teboj prav kmalu. Samo nekaj reči imam poravnati še na tem svetu, zato prosi Boga in mater Božjo, kader pred njo prideš, naj me še nekoliko časa pustita. Ta čas bom dolgove poterjal in poplačal, kar sem na olji dolžan, in malo več bom molil, da me bo odgovor pred večnim sodnikom bolj z lahka stal. Dozdaj imam še bore malo, kar bi se vtegnilo dati na dobro tehtnico svetega Mihela“. IV. 265.

Prizor, kako ošteva oče svojo hčer, ko je zvedel, da se je začela meniti z mladeničem brez njegove vednosti, je res klasičen.

Sama sta bila v hiši. Oče zaklene duri od znotraj. Hči sedi na klopi, blede, s povešenimi očmi, z rokama mrtvo v naročaj spuščenicama, kaker kip od belega kamena. Oče s prekrizanimi rokama stopi na sredo hiše in reče:

„Semkaj predme stopi!“

Franica vstane in stopi predenj, povzdigne proseče oči k očetu, pa videč, da je njegov pogled oster, strog in jezen, povesi jih takoj.

„Poklekni!“

Deklica pade na kolena ter se spusti v glasan jok.

„Kdo sem jaz?“

Smrekar mora svoje vprašanje ponoviti, predno hči jokaje s slabim glasom odgovori:

„Moj oče.“

„Moli mi deset božjih zapovedij!“

Hči začne božje zapovedi praviti, ali pride komaj do druge in dalje ne more, beseda jej zastaja v grlu. Oče menda to vidi in reče:

„Kaj uči četrta zapoved?“

„Spoštuj očeta in mater . . .“

„Prav . . . Da boš dolgo živela in da se ti bo dobro godilo na zemlji. — Ali ti mene spoštuješ?“

„Spoštujem.“

„In me slepiš! Jaz menim, da si dobra, pametna hči, a ti za menoj na tihoma zveže sklepaš z beračem, s sinom tacega človeka, ki veš, da ga jaz videti ne morem. Kaj bo iz tega! Druzega nima nego sam sebe in svoj prazni žep, pa se ti meniš z njim? Kaj imaš z njim?“

„Pregrešnega nisem imela nikdar nič z njim,“ odgovori dekle.

„Kaj? Pregrešnega nič! Deklina, ko bi to tvoj oče slišal ali mislil, potlej bi drugače govoril s teboj. Pregrešnega! Potlej pa pojdi, kaker je svet dolg in širok, očeta in matere iskat, v tej hiši bi ga ne imela več, ako bi to, še to prišlo! Veš, kaj govorim?“

Deklica hoče s tal vstati.

„Kleči!“ — zagrmi oče. — „Obljubi mi, da se ne boš od denes, od te ure več pečala z njim, da z njim tudi govorila ne boš!“

Hči se hoče okleniti očetovih kolen, ali on odstopi in reče:

„Obljubi!“

„Obetam,“ izpregovori ona. — Str. 68.

„In vže se je (Domenu) začelo dremati, ko se domisli, da za ta dan še ni odmolil pokore od lanske izpovedi. Komaj odmoli drugo češčenosimarijo, ko . . .“ III. 109.

Prav pravično sodi Jurčič o samostanih: „Ali je cesar Jožef storil prav ali napak, ko je odpravil samostane, tukaj ni mesta, da bi sodili, a tudi neprijatelj meništvu nam pritegne, da so menihi vsaj v prejšnjih časih veliko storili za duševno omiko mej ljudstvom. Kaker edinim poznavalcem znanosti tedaj-nih časov, zlasti v srednjem veku, kaker oznanjevalcem modrosti in pravnosti na podlagi verstva, bilo je lahko mogoče pridobiti si zaupanje in spoštovanje, katero je naše ljudstvo ohranilo do današnjega dne do pravega učitelja in dušnega pastirja. Ker pa niso bili le verski in duhovski oblastniki, ampak tudi svetni gospodje podložnikom svojim, misliti se je, da se je iz materialnih ozirov kmet bal zameriti ostrim gospodarjem, in se je tolikanj bolj varoval življenja, katero njim ni bilo po volji. Zato nahajamo klosterske podložnike redneje živeče, kakor družih go-

spodarjev, katerim je bilo sploh le malo mari za нравno vedenje svojih kmetov . . .“ IV. 183.

Isto tako riše Jurčič realistično in prav idealno previdenje na smrt bolanega: „Bilo je jesenskega večera. Snega ni še bilo zunaj, ali huda mrzla burja, ki je jablanam po farovškem vrtu pripogibala vrhove, ta je naznanjala, da pride zima in mráz vsak čas za njo. Na nebu so se oblaki drevili in gosta tema je ležala nad zemljo. V taki noči je človeku všečno pri gorki peči, v zavetni izbi sedeti in premišljevati. Tako je delal tudi naš gospod fajmošter Domenik Domicelj. V dve gubi sključen je sedel na naslonjači v svoji gorko zakurjeni stanici, kadil iz dolge pipe in bral iz starih latinskih bukev. Čez nekaj časa se skloni, odloži knjigo, vstane in tudi premišluje po sobi gori in doli. Ne ve se, kaj je bil predmet njegovih misli, ali je prevdarjal, kako kratko je človeško življenje, ali je premišljal, kaj bode v nedeljo povedal vernikom, da jih bode presunilo . . . Pes sultan ga prebudi iz sanj . . . Zapel je zvonček na mostovži . . . „Sveto obhajilo“, šepeta stari Zunanaj je žvižgala mrzla burja . . . a godrnja nja ni bilo čuti iz njegovih ust . . .“

„Jej, Bog se vsmili, da morajo ljudje po noči zbolevati in po noči vmirati, godrnjal je zbudeni gospodov brat, ki mu je bil strežaj in hlapec. — Kaj, če se prehladiš?“

„Kaker je volja Božja. Pojdi, pogledi, kdo je!“ odgovori fajmošter in tava po stopnjicah gori v stanico. Zvon zapoje v drugič, znamenje, da se mudi. —

„H Godežu bo treba iti obhajati, hlapec je tukaj z vozom“, de vrnivši se hlapec.

„Ali si poklical cerkovnika?“

„Poklical!“ odgovori hlapec Tomaž.

„Varuj doma“, reče fajmošter in odide.

Zalostno je zapel cerkveni zvon po soseski, stanovalce buče in oznanjuje, da se nese sv. Telo vmirajočemu za poslednjo popotnico. Kmalu potem je drdral voz proti Godeževemu domovju, ki je bilo dobro daleč od fare . . .

„Kdo je bolan“, vpraša fajmošter voznika . . .

„Noben domačih ni — tuj človek je.“ Odgovori voznik . . . prestreljen je . . .

„Ne mara, da je on . . . le goni, da pridemo ob pravem času; več je vredna človeška duša, kaker žival“ — de fajmošter.

Postal je voz pred Godeževimi. Stari duhovnik stopi z voza in gre s cerkovnikom v hišo. Reza, hišna gospodinja, je bila v solzah, njeni otroci, vide mater jokati, plakali so tudi oni. Mladi gospodar je brisal na postelji ležečemu možu kri s prsi . . . Na prvi pogled je stari fajmošter spoznal tihotapca Franceta, (svojega farana, brata mlade gospodinje Reze). Bil je jako postaran . . .

„Kaj hočemo početi? pravi gospodar, ne zave se nič, bo-

jim se, da bo vmrl.

"Tiho, tiho!" pravi fajmošter. Kajti ravno v tem hipu je ranjenec odprl oči in srpo gledal po izbi. Spoznal je sestro Rezo in lahko zaklical: "Reza!"

Mlada žena se približa mu in reče: "Oh, France ljubi, morabit pojdeš še nocoj k očetu in materi gori, pomisli na dušo svojo."

"Kaj praviš, Reza? — jaz ne vmrjem še!" Odgovori zamolklo mladenič.

"Oh, brat ljubi moj, lepo te prosim, . . . dej, izpovej se, takaj so gosgod fajmošter."

Bolnik se ozre. Ne reče nobene besede.

"Pojdite venkaj vsi", reče stari dušni pastir.

Dolgo sta bila sama fajmošter in France, tihotapec. Potem pokliče stari gospod zopet gospodarja in gospodinjno v izbo.

France jima seže v roke. Prosi jih odpusčanja. Vsprejme sv. obhajilo. Fajmošter ostane do jutra pri njem in ga tolaži ter mu obeta milostno sodbo pred Božjim stolom, ako se prav skesa in mu je iz srca žal žalitve Božje. Ko se je jutro danilo . . . zazvonilo je v cerkvi mrliču . . . Ljudje so vreli vkupe in so se izpraševali, kdo je vmrl. Raznesla se je novica, da so v Goricah na smrt ostrelili Stivernikovega Franceta, in da je večno zaspal izpovedan in obhajan v Godeževi hiši. Marsikdo izmej poštenih in pobožnih sosedov je stisnil klobuk pod pazduho, naredil križ in zmolil očenaš za odpusčenje grehov in milostno sodbo vmršega tihotapca." IV. 95 in nasl.

* * *

Zajema Jurčič torej snov svojim spisom iz vseh treh kraljestev realnosti? Je-li Jurčič realista v celotnem obsegu besede? Ne. Mesta, ki bi res v sebi krila vso ono trojno realnost, so v Jurčiči jako redka, osamljena. brez določivnega vpliva na razvoj dotičnega spisa. Objektivni čitatelj Jurčičev nam pritrdi. Sicer naj jih poišče in objavi. Jurčič je, po prevladajočem znaku, realista v smislu moderne materialistične Evrope. On pozna, posebno v spisih "inteligenci" slovenski namenjenih, le čutno realnost; njemu je pravi leposlovec, kdor objektivno fotografuje življenje, kakor se čutom kaže in niži spoznavnosti, a se ne briga, kaj k temu pravi razum, vest in vera. Jurčič je realista brez višjih idej. Pa tudi čutne realnosti Jurčič ne obsega toliko, kolikor bi bilo pričakovati po obsegu njegovih spisov. On opisuje večinoma življenje slovenske inteligence na kmetih in vpleta navadno prizore, tipe iz kmečkega življenja, ki so tu in tam res nedosegljivi, n. pr. Martinek Spak, Kerjavelj. Večini spisov njegovih je snov: Grad, v sosesčini je kako drugo gospojsko selišče

ali pošta. V gradu je kaka lepa devojka. V sosesčini lep, mlad zdravnik ali inženir. Začneta se zaljubljeno pogledovati. Hočeta se poročiti. Ali so zapreke. Edina ideja, ali bolje rečeno čustvo, ki vse to pregiblje je — spolna ljubezen. Jurčič je v bog na idejah in tudi glede čutne realnosti zelo navaden realist.

4. Blago srce in domišljija.

Znanost sama človeštvu malo lasni, ako tisti, ki jo ima, nima plemenitega srca. Sicer jo uporablja v tem večjo pogubo človeštva. Tudi se znanost, ideje, le tedaj dejansko začneta izvrševati, ako srce govori zanje. Mlačno srce ni sposobno nobenega sijajnega dejanja. Znanstvenik govori le razumu, a leposlovec govoriti mora tudi srcu, skratka celemu človeku. Srce pa užge, ako vzbuja v njem čustva za dotično idejo. Eno najvažnejših sredstev za to so podobe, katere tvari domišljija.

Je li imel Jurčič kaj domišljije? Je znal vzbujati plemenita čustva?

Ljubezen sestrično do sprijenega brata riše: „Bila je dobra gospodinja, mati dvoje cvetočih otrok in srečna v zakonu s svojim možem. Vender če je nanese govorica na ljubljene brata (šel je bil mej tihotapce), vtrnila je vselej solza z očesa in mej molitvicami, katerih je učila svoje mlade, bila je tudi edna za srečno smrt strižcevo.“ IV. 92.

„Dolgo je vže, kar je Reza pihnila luč in legla na trdo posteljo. Dolgo je še leže molila večerno molitev in vender ni hotel spanec zazibati trudne glave. Zrla je v leseni strop, mesečina je sijala skozi okno, čudne misli so dekleta obhajale. Videla je svojeglavega brata v nevarnostih . . . mislila, kako ga bodo ljudje sodili, imenovali tihotapca, na pol razbojnika, kako ga bodo iskali biriči, in si ni mogla kaj, solze so se jej vlile. Jela je zopet moliti. Molitev da tolažbo . . .“ IV. 37.

Nasprotje mej lepoto naravino in žalostnim, potrtem človekom riše tako: „Bister in jasen je bil nebni obzor spomladanskega jutra. Močnejši solčni žarki so bili pregnali sneg s polja in travnika, le še v kakovem zasenčju je ležala bela plaheta, ki se je pa tudi od ure do ure tajala in manjšala. Zemlja je bila še malo mehka in mokrotna, vender trava je tu in tam zelenela. Prvi lepo rumeni jagelci ali trobentice so se videli mej zvončki in naznanjali ljubo spomlad. Vesel je deček, kozji pastir, pel na skali vrhu Rebri in gledal na travnik mlado deklico, ki je korakala po gladki stezici . . . a zanjo solnce sijalo ni, niti rože rastle, niti ptiči prepevali . . . časih jo je moralo obiti kaj posebno bridkega, ker obrisala si je debelo solzo z lepega lica“ . . . Ni čuda, brata so ji zaprli radi poboja . . . in ona je ravno

bila na poti posvetovat se s fajmoštrom, kako olajšat bratu ...“
IV. 69.

Rišoč ponarejevalca denarja, ki pobegši iz zapora, ni našel več žene žive niti otrok na domu niti domačije več svoje, piše:

„Ko Zakrajec stopi v izbo, vidi tujo žensko, tujega otroka tu, a svoje žene ne, niti svojih otrok.“

„Kje je moja žena?“ vpraša zamolklo.

„Kaj Vam niso pisali?“ vprašuje Florijan namestu odgovora.

„Včeraj je bila osmina, kar smo jo pokopali, potlej sva midva tukaj v štant vzela hišo in polje za dve leti, ker so rekli, da Vas še pet let ne bode iz ječe domov; dve leti je naše, zdaj ne gremo venkaj, naj pride kdor hoče,“ govori vse ob ednem žena Florijanova.

Pokopali so ženo!

To je Zakrajec slišal, drugo le na pol, a bilo mu je dovolj. Spusti se na klop k peči in dene glavo mej dlani v kolena vprte.

Vmrta je žena!

„Kako bolezen je imela?“ vpraša Zakrajec čez nekoliko časa.

„I, Bog ve!“ odgovori najemnica njegove hiše. „Saj veš, kako so ljudje zlih jezikov; oni pravijo, da je vmrta od žalosti zavoljo tebe, ker si zaprt. Pravijo, da se nisi ti polakomil tistih bankovcev, bila bi ona še živa in zdrava.“

„Jaz sem jo vmoril?“ vpraša Zakrajec, kaker sam sebe, pol tiho in ne posluša daljšega besedovanja ženske in moža. Naposled po dolgem molku se vzdigne in hlastno vpraša:

„Kje so moji otroci?“

„Pri ljudeh,“ odgovori Florijan, razloži mu, kdo je postavljen otrokom za jeroba, kdo je vzel tega fanta ali to deklico ter naposled še pove: „Tvoj Nacek je pa pri nas ostal, tam-le v kotu spi.“

To je bil Zakrajčev drugi sinek.

„Pokliči ga!“ prosi Zakrajec.

Florijan pokliče kakih šest let starega dečka, ki nerad, ali vendar vstane zaspan iz posteljice svoje.

„Glej, oče tvoj so prišli, pojdi k njim,“ reče najemnik Florijan.

„Nacek, pojdi sem k meni,“ kliče prijazno-žalostno Zakrajec sinka.

A deček po strani pogleda in reče: „Ne grem!“

„Pojdi k očetu, glej ga!“ sili ga tudi Florijanka.

„To ni moj oče!“

Ko to Zakrajec sliši, vstane, opre desno laketo na steno in z glavo na njo butne, zajoka, in ihteč glasno izgovori:

„Tudi otroci moji me nečejo vže več poznati! Bog, to je preveč, to je prehudo!“

Florijanu se je Zakrajec smilil, tolažil ga je, ali slabo je znal, ni vedel, kaj bi rekel; sam bi se bil skoraj jokati začel,

ker si je mislil, joj, ko bi jaz v tako prišel, da bi žena od žalosti zavoljo mene vmrla, in bi me otroci moji več ne poznali. In Miha, ta, ki mu je nekdanj tako dobro bilo, vbogi Miha Zakrajec! . . .“

Da se nahaja plemenitih čustev, prič plemenitega srca in domišljije, v Jurčičevih spisih, tajiti se ne more. A takih mest v razmerji k obsegu njegovih spisov je jako malo. Tem redkejša so, čim bolj se je Jurčič staral, in sicer je ganljivih prizorov v Jurčiči tem manj, čim bolj je zapuščal idealistične višine, oklepaje se gole, mrzle realnosti. Ker pa ne moremo tu navajati vseh dotičnih, ampak smo zbrali za to razpravo le mesta označilna, kaker na dobro, tako tudi na slabo stran, prosimo one, kateri bi vtegnili dvomiti o pravičnosti naše sodbe. da blagovolijo, ako jim je res do resnice, pazljivo prebrati sami c e l e g a Jurčiča.

5. Kriv idealizem v Jurčiči.

Idealizem ni nedoločen. Najčiste ideje filozofične in verske npr. o bivanji Boga, duše, o izvoru in namenu človeka, o posmrtnosti, o razliki naj grehom in krepostjo, o vesti, o kazni in plačilu po smrti, pa druge ideje, katere so predmet tudi idealizma — so natančno določene: razodel nam jih je Bog po Jezusu Kristusu, in določuje nam jih njegova sveta cerkev. To moramo tudi verovati, ako smo sploh pravi katoličani. Torej idealizem je v glavnem svojem bistvu določen. Kdor kaj trdi, kar je nasprotno veri in umskim resnicam, je kriv idealist, njegov idealizem kriv idealizem.

Trdi Jurčič v svojih spisih kaj, kar je proti nauku rimsko-katoliške cerkve, proti načelom zdravega razuma?

Da. A vže naprej priznamo, da Jurčič v pripovednih spisih ni pisal nikdar nasprotno dogmam, verskim naukom, pač pa nasprotno katoliškemu nraeoslovju.¹⁾ Pa tudi proti temu se ni zagrešil v obče, ampak le bolj proti posameznim točkam krščanskega nraeoslovja! Sēm spada posebno nauk o grešnosti ljubovanja izven zakona, o njega bližnji nevarnosti privoliti v greh z željami ali z dejanjem.

¹⁾ Sicer pa se hudi jako čudno glasi: „Čestilakomnost, želja po oblasti, moči, veljavi, gospodstvu — to so svojstva ki mogo nadomestovati (čeprav ne nadomestiti) rodoljubje v velikih početkih“. VII. 135. Istotako kar trdi VIII. str. 120. Katoličanu je poezija sijaj neskončne resničnosti, lepote in sreče, ki nas res čaka po smrti. Jurčiču pa, kaker sploh brezverni Evropi, je poezija gola otroška igrača, subjektivna, puhla prevara, dim, kajti piše na omenjeni strani: „Ker resničnost na svetu nam ne more dati, kar si želimo, si vstvari naš duh — umetnost. O tem videzu se veselimo, ker se o bistvenosti ne moremo. Pootročimo ne nekako. In kdo se ne veseli nedolžnih svojih otročjih let, ko je lep videz imel za resnico!“ Tu se zopet vidi, kako tudi umetnosti zgube svojo veljavo, ko se zapuša vera.

Jurčičevi spisi so v tej točki precej opolzli na nebrojnih mestih. N. pr.

„Ljubezene ne števili. Trenutka se držeč pije srečni človek z vso dušo sladki požir in blagor mu, ako vživa zdanjosti dar in ne da britkosti kaliti veselja in ako vstopi spomin tega, kar vtegne priti grencega!“ VI. 42.

Ovasovanji: „Bog, ki je človeku čuteče srce vstvaril, naj odpusti.“ VI. 47. Neki nečistnik, zapeljivec se izgovarja: „Pozneje sem časilh premišljeval najine okolnosti in čim dalje menj sem mu zameril. Bil je živejše domišljije in veliko močnejše čustvenosti od mene; in če pomislimo, da smo ljudje, da je vsak iz mesa, noben brez slabosti, da lanko pade vsak, ne morem mu biti hud“.

„Tako se je pripetilo tudi naši vbogi deklici, da jej je vže, ko je mladostna lepota jemala slovo, splavala deviška nedolžnost po vodi in prišel na svet posiljenček, katerega so krstili Domna, ker je ravno na sv. Kozma in Damijana dan zagledal beli svet. Mlada mati, preganjana in psovana, ni vedela kam z drobnim črvicem, ki se ni bil družega zadolžil, kakor da se je predrznil poroditi . . .“ III. 10.

Lepi lajblajtar Peč zaloti deklico v samotni hosti: „Pusti me . . . rajši vidim, da je moj brat pol po nedolžnem zaprt, kaker bi se Vam vdala v nespodobno in pregrešno življenje.“

Pregrešno življenje? Ponovlja Peč — Bog mi je priča, da jaz tega ne terjam . . . le prijazen pogled, poljub tvojih ust . . . samo enkrat me poljubi, predraga, in na Boga ti obljubim, da bom pomagal bratu . . .

Deklica je zorudela, morebiti se jej je smilil strastni mladenič . . . ali morebiti je mislila, poljub ni še greh, in tukaj bi vender veliko učinil.

Peč je videl, da je deklica mehkejša, da omahuje, hotel je porabiti hip, prijel čez pas in poljubil na ustna“. — IV. 79.

„A kaj bi našteval! Ve se, kaj takov srčno dober človek, kaker je bil Lipe, spiše s srčno svojo krvjo, kadar mu v prvič privre čist in pravi čut ljubezni. Ako katera lepih bralek tega še ne ne ve, želimo ji, da zve kmalu. Odgovor, ki ga je Lipe na pismo svoje dobil, bil je takšen, da se je najprej v svojo sobo zaprl, da bi ga nihče ne videl v njegovi neizmerni sreči; po tem pa je bežal zopet venkaj od hiše strani, da ni oče pol dne znal, kje tiči. Srečni Lipe!“ V. 200.

Iz teh besed pač se sme sklepati, da je tudi v Jurčičevem zmislu gorostasna trditev: „Življenje bi bilo nesrečno, ko bi ne bilo ljubezni. In ljubezni beseda in skrivno razodenje je — ženska.“ VIII. 117. Prvi stavek podpišemo tudi mi. Drugega bi tudi, ako bi ženska res bila najlepše, najpopolnše bitje. Pa ni. Bog je najlepší. Človeško srce teži po neskončni lepoti. Končna lepota, kakeršno ima morda katera ženska, ne more srca človeškega

vtešiti trajno. To se nam dokaz romani ženskih oboževalcev samih, kajti se redno vse končava z vmorom, samovmorom, solzami.

Kaker čitatelj iz cele vsebine „Lepe Vide“ in sledečega odstavka razvidi, je tudi samogovor prešestne Vide VII. 105 res v zmislu samega Jurčiča. Sreča zakonska se pri njem omejuje jedino na telesno lepoto. On ne pozna ljubezni krščanske, ki vkljub grdosti telesni more ljubiti svojega soproga, ker vidi pod nesimpatično zunajnostjo vender le nevmrjočo dušo, nje kreposti, nje veliko veljavo; saj se sam Bog ni pomišljal zanjo vmreti, posinoviti in poklicati jo k večnemu, nadnaravnemu veselju. A Jurčič stavi Vidi v usta sledeče besede:

„Zakaj mi neste vsega povedali, da bi bila jaz mlada in neumna kaker junica na paši razumela zakaj! Vi vsi mi niste povedali, da ga moram ljubiti, če ga hočem vzeti, in srečna biti z njim . . . Oni človek še le, njegov znanec Paoli, moral je priti, da mi je povedal, česa pogrešam v zakonu, da mi je vkresal iskro, ki je dremala v meni, iz katere se je razpalila vroča strast, ki me je gnala dotja, kjer sem bila in kjer sem, ki mi je kazala v nebesa, pa me pahnila v pekel. Mlad je bil, lep, verjela sem mu. Kako ne bi bila, saj se mi je zdelo, da vsak dih v meni potrjuje resnico njegovih besed. Tačas sem vas preklinjala vse skup, da ste me prenagljeno pustili v jarem, ki mi ni bil znan, preklinjala, da ste mi tako odtegnili vso srečo, vso ljubezen, katero sem imela pravico zahtevati, kaker vsaka druga pod solncem . . .“ VII. 105.

6. Gujil realizem in nesramen naturalizem v Jurčiči.

Greh se sme slučajno tudi v leposlovnem spisu risati; a ne sam in kot glaven predmet, ampak poleg lepega, kot stranski predmet. Ako se greh riše, risati se ga mora kot kontrast lepega, kot nekaj negativnega, prepovedanega, smešnega, groznega, a ne kot nekaj dovoljenega, naravnega, idealnega. Grešna dejanja v leposlovnem spisu se smejo na navedeni način slikati, vendar ne vsa grešna dejanja. Izczeta so ona, katera skrunijo nebeško sramožljivost in sam naravni sram zakriva njih ostudnost v črno noč. Natančno, kakeršnokoli opisovanje takih dejanj trže redno posebno v občutljivi mladini sij nebeške sramožljivosti z obraza in jo tira, vzbudivši v nji še svojo mamljivostjo niže silovite strasti, v ista podla dejanja, ki se opisujejo.

To resnico priznava i Jurčič. III. 160: „S tem je minil pogovor o tej reči in govorila sta z zakonom zvezana ljubljenca o nežniših rečeh, katerih pa mi nečemo in ne smemo na drobno zapisati“. „Pravil vam bodem sedaj o tistem stanji srca v življenji, ki stori človeka najsrečnišega, pa tudi do-

stokrat najneumnišega, ki prej ali slej obide vsakega človeka . . . o čustvu, ki vhaja dostikrat pred premislekom in razumom : namreč o toliko opisovani in opevani ljubezni“. III. 190. A Jurčič ni dosleden. Izpovedamo, da prav težko prepisujemo iz Jurčiča mesta, koja hočemo v tem odstavku navesti.

Mest, ki drzno bijejo sramožljivosti v obraz, je nebroj. Opravičeno trdim, da v deseterih zvezkih Jurčičevih je gotovo za najmanje šest zvezkov samega opisovanja ljubavnih prizorov. O tem priča vže vsebina večine njegovih večih pripovedi. Vsebina spisa „Moč in pravica“ : prešestvo, dvoboj, vboj, zblaznenje. Vse to na dvajsetih straneh. „Telečja pečenka“ : samogoltnost, zaljubljenost, obupnost, pijanstvo, nagla smrt. „Tihotapec“ : trmoglavost, ljubovanje. „Grad Rojinje“ : zakonska nezvestoba, pobjoj, smrt zapeljivca na vislicah. „Klošterski žolnir“ : dva zaljubljenca, vmor, samovmor. „Doktor Zober“ : ošaběn stojik, obupan, maščevalen sovražnik človeštva, „ki ni narejal križa“, „niti dober kristijan“, sicer pa — mož „blag“, „plemenit.“ ! „Domen“ : nezakonski sin, sovraštvo do očeta, vmor sina, obup. „Jurij Kobila“ : prešestvo, maščevanje, dvojni vmor radi prešestva. Komaj boljši je tudi „Cvet in sad“. „Dva prijatelja“ : adjunkt se zaroči z lepo deklico, prijatelj doktor mu jo zapelje, zapeljana vmori svoje nezakonsko dete, sama pa znori. „Hči mestnega sodnika“ : pohotnost, rafinirano zapeljevanje, vmor. Ista je vsebina „Tatenbaha“. „Nemški valpet“ : pobjoj radi ljubosumnosti, zapeljana deklica. „Bela ruta, bel denar“ : greh proti celibatu. „Lepa Vida“ : bordelsko življenje. „Deseti brat“ : ženitev radi bogastva. Mož jo zapusti. Zapuščena začne blazneti. Ravno tako otrok, njen kasnejši deseti brat. Martinek Spak. Neverni soprug se na Dunaji z drugo speča. Sedaj je pa žena njemu neverna. Iz tega zakona rodi enega sina : Marijana. Prvi sin očeta svojega povsod zalezuje iz maščevanja, mu greni življenje. Prišlo je do pobjoja mej bratom po polu radi neke deklice. Martinek Spak, smrtno ranjen, prisili svojega očeta, da pripusti del svojega premoženja — Kvasu. Posebno gosto se Jurčič spominja koketovanja v cerkvi, kaker nekaj zelo indiferentnega, če ne dostojnega.

Vseh ljubavnih prizorov ne bomo navajali. Ni mogoče. Morali bi ponatisuiti skoro nad polovico Jurčiča. Vender nekaj smo jih prisiljeni, da mladino ljubi spoznajo, ali je prav, da se Jurčičevi spisi vže od narave lahkoživni, k strastnostni in k nevarni domišljiji nagnjeni mladini priporočajo kot evangeliij dobre navedi, omike, srčnega miru ! Torej le nekaj, ne najdrznejših mest :

„Mladenič je bil srečen. Pristopil je k deklici, objel jo in v prvem sladkem poljubu so se steknila nje krasna ustna z ustni mladeničevimi v navzočnosti očetovi . . . dolgo sta sedela mlada človeka roko v roki drže in dve srci sta se srečni izlivali v jedno. . . hči pa še dolgo sanjari o njem, ki jej je

v prvo vzbudil sladka mila, do zdaj neznana čustva. Vedno meni še čutiti pekoči poljub njegov na ustnih, vedno se jej še zdi, da ga pritiska na polno srečno srce . . . " III. 151. Isto VII. 183 VII. 183. VII. 185. 6.

"Ali je mogoče, da bi mlad človek sede! nasproti lepemu čistemu, nedolžno-deviškemu obrazu in ga ne pogledoval, občuduje krasne črte, oblike, katere je risala Božja roka, največa umeteljica?" IX. 109.

"Kaj pa je mogoče lepšega in slajšega nego zavest, da imaš dušo poleg sebe, katero z vso ljubeznijo ljubiti smeš, da celo ljubiti moraš, in ona tebe ljubiti sme in mora!"

"In jaz te moram ljubiti!" zakliče kakor blažen Nikolaj. Pritegne jo za roko pod pazduho k sebi, z drugo jo burno objame in strastno ji poljublja lice . . . " I. 255. Isto VII. 41. in 70.

Pogovor dveh nečistnikov idočih v stanovanje priležnice, prešestne Vide: "Pojdi z menoj", de prvi drugemu.

"A ne -- zastoj", odgovori.

"Plačeval te ne bom."

"Če si pa jaz sè znano svojo ljubeznivostjo sam pridobim plačilo, ne bodeš branil vzeti mi ga, kaj?" Oba se surovo zasmejata. . . .

"Od kje si jo odpeljal?"

"Od onkraj morja."

"Tako daleč! Devica ali žena?"

"Žena."

"Tem bolje. Če je lepa, vzame jo mož onkraj Adrije gotovo rad nazaj." VII. Lepa Vida 64.

Jurčič je vvel bordel v snov slovenskega deviškega (!) slovstva:

"Alberto je stopil v tiho sobo . . . Tam je stala Vida, od durij stani obrnena proti oknom. Oblečena je bila v tanko belo domačo obleko, okoli okroglih rok so se svetili zlati zapestniki, na polnem vratu je lepo sedel niz biserov — vse darila Albertova. Z edno roko se je držala vzglavja odgrnjenih postelje, kateri se je poznalo, da je mlada ženska ravno kar ležala v nji, z drugo roko pa je podpirala čelo, kakor bi gledala v sonce, tako da je rokavček nazaj odpadel in se je videla vsa lepota njene krasne lehti. . . . ko jo je zaklical, hlastno pritekla je k njemu, oklenila se ga strastno okoli vratu, poljubljala . . . A on bode, da je njen ogenj ogrel tudi njegovo telesnost, ali le iz navade, tolažil jo je, stisnil tudi on nase, vzdignil in poleg sebe posadil."

V potrdilo, da je ljubovanje brez nobene restrikcije dovoljeno, navaja i — duhovnikov in celo jezuitov dejanja in besede: "Bila je še le edenindvajset let stara, bolj močnega nego šibkega telesa. Obraz, najblažji oval, krasni svilnati lasje, oči v srce človeka sezajoče, sicer pa nekako zarjavelo gladko lice . . .

Niso zastonj obvisle celo oči pobožnega in vender ne več mladega duhovnika, občudujoč krasno postavo in dovršeno lepoto života in obraza te svakinje njegove . . . " VII. 18.

"Ti si slabovoljen, de starec jezuit svojemu netjaku — povej mi vse, kar ti teži srce. Vedi, da mi ne moreš ničesar novega povedati: vse sem izkusil, kar ima bridkega in sladkega življenje. No povej, kako je s tvojo nevesto? Ali si bil danes pri njej? . . . Je li zdrava?"

"Zdrava! Obiskal sem jo danas. Sama je bila doma . . . Ko me zagleda, skoči mi nasproti, objame me in poljubi. Vi pravite, strijc, da ste vžili vse, kar ima življenje sladkega, potem veste morda, kako srečen sem bil, gledajoč, v njene oči . . . Stavil sem ji nedolžno vprašanje."

"Katero, le natanko", prestriže mu strijc.

"No, ali me ljubi."

"In ona — dostavlja z nasmehom jezuit — te je zopet poljubila, kaj ne?" VI. 173.

Tudi k spovednici hodi poslušat Jurčič: Gospa se je spovedovala in „zvedavo dekle poleg stoječe je čulo nekaj o nekem starem moži — ki je bil bogat . . . o mladem moži . . . in več stvari . . . z objokanimi očmi gospa . . . vstane. Mlad pater pa ni več odprl linice, vstal je in šel v sakristijo molitve mrmrajoč. A niso bile same molitve; cerkóvnik je čul vmes čudne besede: Dobro je bilo, da se me je bala." VI. 183.

Odgovarjamo: iz besed ali dejanj kojega duhovnika, nasprotnih mogoče nauku Kristusovemu, se ne more še dokazati, da J. Kristusa nauk ni pravi.

Se nekaj realizma o slov. „čestiti duhovščini“: „Pojdi Vida, — de mož ženi — preskrbi večerjo, da moj brat (duhovnik) ne poreče, da se na svojem rojstnem domu slabši živi nego na svoji župniji poleg dolgočasnega kaplana in sitne — kuharice.“ VII. 18.

„Mej temi možmi sedeti je pusto, govoriti pa v istini nimam kaj z njimi. Duhovni gospodje imajo svoje reči.“ VIII. 105.

„Gospod župnik malo nejevoljen vstane s svojega sedeža in rogačka za njim. Njegov duhovni pomočnik mu gre za njim.“ VII. 98.

„Umevno torej, da smo — bilo je večje slovensko društvo zbrano — tudi na politiko prišli in privrženci liberalno-narodne stranke ne posebno ljubo in respektno obdelovali ono naše duhovstvo, kateremu je svoja črna suknja in kar k nji spada prva, a narodna politika druga, če ne zadnja stvar.“ VIII. 258.

Plemstvo in više duhovstvo se ni dalo prijeti pri narodnem patrijotičnem čutji. S srcem za svobodo slovenske domovine se ni dalo pri njem opraviti ničesar, ker ni imelo srca za slovensko stvar“. Tatenbah.

Bodi zadosti citatov. Da bi jih lahko našteli še nebroj,

priča zgoraj navedena snov raznih spisov Jurčičevih, katere vse pregiblje slepi, brezbrzdni spolni nagon. Recimo, da se dogaja, kar je Jurčič pisal, vender on ni apostol z dravega realizma, ampak **gnjilega**. Naloga pristnega leposlovca je risati vzore, torej to, kar je vsestransko dovršeno, a Jurčič riše večinoma le to, kar je nakaženo. Leposlovec sme tudi greh risati, a tako kakor smo v začetku tega odstavka povedali. Jurčič pa, kakor smo videli, riše večinoma ali čisto indiferentna dejanja, ali pa negativna, grešna in sicer **kot dovoljena, častivredna — idealna**. Jurčič se bliža naturalistom v zmislu moderne Evrope, on drzno odkriva Slovencem prizore, katere vsak človek iz sramote skuša zakriti. Jurčič vrata odpira v prostore, o katerih se ljudje v pošteui družbi govoriti sramujejo. Zato pa ne moremo razumeti, kako je Stritar mogel trditi, da podaja Jurčič „idealno podobo“ sveta. Stritar je menda komaj brez neke bojazni zapisal ono sodbo.

Vgovarjalo se nam bode: Res, da Jurčič opisuje prepogosto ljubavne prizore in dostikrat zelo mamljivo, a tendenca celotnih spisov je vender le eminentno moralna, ker morajo oni, ki so prestopili nravne meje spolne ljubezni, koncem povesti vedno kazni trpeti: ali se sami vsmrte, ali jih drugi vmore, ali znore, ali obupajo. Tako tedaj Jurčič vsaj indirektno napeljuje h krepostnemu življenju. A nam se čudno zdi, kako more pisatelj, kateri prestopke spolne ljubezni baje obsoja, tako jasno opravičevati ljubovanje izven zakona, kakor smo zgorej videli. Tudi ne moremo razumeti, kako tisti, ki neki ima namen čitatelja od nečistosti odvajati, tako mamljivo, vablivo, natančno opisuje ljubavne prizore, kakor smo istotako zgorej dokazali. To, da milo sodimo, kaže, kako malo doslednosti je pri Jurčiči, katera je vender neizogibno potrebna lastnost vsakega velikega mislitelja in pravega pedagoga. Jurčič tekom celega spisa opravičuje greh in ga mamljivo riše, še le na jedini zadnji strani od njega nekako odganja. Kaj pomaga gasiti, ako je vže popred vse požgal! Razumemo. Jurčič se je vdal liberalizmu, a tega znak je v nazorih blazna nedoslednost, v leposlovji gnjil realizem, nesramen naturalizem, drzno opisovanje izrodov spolne ljubezni!

7. Trivijalnosti v Jurčiči.

Človek odreveni za nežno, lepo in dostojno, ako zameta idealizem in se da voditi jedino od čustvenosti, ki nas vleče k mrzli empirični realnosti. Te trditve dokaz so tudi nekoja mesta v Jurčiči.

„Maklenovemu očetu od straha šine debel kos mesa iz ust v goltanec tako, da se je komaj odkašljaj, ker gospode se je on bal vže od mladega.“ IV. 251.

„Bog varuj in joj kletarici, če bi bil kdo drug sedel zvečer tja, kjer je „hauptmann“ Bitič posajal nemenljivi del telesa svojega.“ VI. 147, isto 150.

„Ali je kaj blata?“ vpraša dalje zdravnik.

„Oj blata, pa obilo tudi. Danes popoldan je bilo nekaj solnce odgrelo . . .“

„Kaj čenčate?“ pravi zdravnik. —

„Jaz vas ne vprašam po cestnem blatu, ampak, če kaj močno gre od vas?“ III. 232.

Priprostost je opravičena v leposlovji, a ne — trivijalnost. Jurčič to dvoje zamešjava. On je nedosegljiv v slikanji tipov iz ljudstva; a večkrat ne da bi jih slikal za priproste, slika jih — srove in neumne. Sam Stritar pravi: „Njegova beseda se mi vidi časi brez potrebe prerobata, zarobljena, če tudi izhaja iz širokih kmečkih ust . . . Lepa, dovršena oblika sama zase ni nič, gotovo; ali ravno tako gotovo je pa tudi, da brez lepe, dovršene oblike ni in ga ne bode na vse večne čase zares lepega, dovršenega umotvora bodisi v poeziji bodisi v kateri koli umetnosti. In te do zadnje stopinje dovršene vnanje oblike pogrešam v Jurčičevih spisih jaz in poleg mene morebiti še kak drug.“¹⁾

Cvet vse robotosti se kaže v pripovedi „Bela ruta, bel denar“. Jurčičeve spise je zbral in izdal Fr. Levce, profesor in šolski nadzornik. On je smatral tudi to povest za vredno, da se priobči, da si slovensko ljudstvo in posebno mladina iz nje zajema više omike in idealnega vzleta. Iz te pripovedi smemo sklepati na estetiški vkus in pedagogičsko naziranje g. Levca.

Znano je, da v cerkvi pri Materi Božji na Bledu imajo pobožni romarji navado zvoniti zvon, da bi bili vslišani. To pričakujejo oni, ki zvonijo, ne od mrzlega zvonovega bronu, ampak od molitev, ki so bile izgovorjene o blagoslavljenji zvonovem. Pa pustimo tudi verski razlog; ona navada je vže s čisto naravnega stališča — poetična. Kdor ima še kaj srca — to občuti. A Jurčič pravi o onem zvonjenji: „Jaz nisem hotel zvoniti — ali iz pomanjkanja „vere“ ali iz sramote pred samim seboj, da bi se tacega humbuga vdeleževal . . . Prijatelj Vrelec, Bog mu te neumnesti ne šteje v zlo, molzel je in molzel ono vrv, da ni mogel končati . . . Delal je pri tej operaciji tako resne obraze, da se je moja hudomušnost morala nasmehljati . . .“ VIII. 253. Lj. Zvon 1881 pa piše str. 327: „Edle Menschen, welche im innigen Zusammenhange mit der Natur leben, sind weit abergläubischer (mi bi rekli gläubiger), als schmutzige Schlingel, welche ihr Leben bloss in Kneipen, Kaffeehäusern und Theatern zubringen, und es wirklich so weit gebracht haben, dass sie zwischen Glauben und Aberglauben keinen Unterschied mehr

¹⁾ Zvon 1877. 79.

machen und in ihrer naiven Aufrichtigkeit nicht glauben können, dass Schmutzigseelen, wie sie sie besitzen, zu einem ewigen Leben bestimmt seien.“ Jeremias Gotthelf.

Vsebina zgoraj omenjene pripovedi je ta: Prijatelj Vrelec je ljubil deklico, ki je bila pripravljena njega vzeti, ki mu je ljubezen govorila in pisala, a imela tako veliko in prostorno srce, da je zložno mogel notri biti lep kapelan, kateri ji je dopisaval in h kateremu je skrivaj tudi hodila. . . . Ta deklica, „ki se je s celibatarnjem pregrešila“, je šla na blejsko jezero, a da bi je jezero ne požrlo radi onega greha, je ona deklica vožec se čez jezero vrgla vanje po neki narodni vraži „belo ruto in bel denar“. Iz tega njenega dejanja so spoznali nje greh.

In vendar se upajo slovenski poetje Jurčičeve ideje in spise kar na sploh, brez izjeme proslavljati:

„Oh, kolike duha zaklade
Š teboj je temni grob požrl,

Plodnejšega nikdar duhova
Rodil še ni slovenski svet.

Ti branil nam si sveto pravo
Z duha orožjem žive dni.

Kot solnce se žari nevgašno
In svet oživlja z visočin,
Svit tvojih del sijal bo jasno.

Gregorčič.

Zopet drug:

Tvoj duh nam stvaril je podobe jasne,
Kedó jih med Slovenci ne pozná
In ljubi? — Njim življenje ne vgasne,
Krví so zdrave, zdravega duha.

Stritar.

Koliko neresničnosti! Škoda lepih verzov! V njih se slovenski mladini zmota priporočuje kot resnica, nedoslednost kot značajnost, greh kot krepost. Je tako počenjanje tudi rodoljubje?!

Denimo, da bi bilo, kar v zgorej navedenem spisu Jurčič pripoveduje, tudi resnično — ali misli g. Levec, šolski nadzorNIK, s ponatiskovanjem takih škandaloznih spisov slovensko mladino blažiti?!

8. Šklepna sodba o Jurčiči.

Jurčič ima nekaj prav lepih idej. A te niso niti teologično niti filozofično globoko izražene. Pogovori v njegovih spisih so jako plitvi, vsakdanji. Predmet večinoma — ljubovanje. Poleg lepih idej izraža Jurčič še več drugih diametralno nasprotnih, filozofiji in teologiji v obraz bijočih nazorov. Lepe ideje, ki se tu in tam nahajajo, ne prešinjajo celega spisa; ampak so osamljene, kaker bliski, brez vpliva na prejšnji in sledeči razvoj spisa. Zato ga ni prištevati idealistom. Glaven znak Jurčičevega „prepričanja“ je **nedoslednost**. V spisih namenjenih za preprosto slov. ljudstvo n. pr. „Dva brata“, „Golida“, „Ponarejeni bankovci“ je idealen, veren; v spisih za slovensko inteligenco realističen, naturalističen t. j. brezidealen in drzen. Torej ni res, da je v Jurčičevih spisih več idej, kaker v katol. filozofiji in teologiji, niti ne more on s svojimi spisi toliko koristiti, kaker oni, ki dosledno vstrajajo pri katoliških nazorih.

Tak je Jurčič sam na sebi. Ako bi ga hoteli v nečemer izgovarjati, radi opomnimo, da je Jurčič začel vže jako mlad pisati. Pisatelji pa skoraj vedno ostanejo v tisti duševni visočini, v kateri so bili, ko so začeli pisati. Pozneje se je Jurčič, še mlad, vrgel na politično polje, prevzel dnevnik. Take razmere pa so mu komaj pripuščale, da bi se vglobil v resna, trezna razmišljanja težkih živenskih problemov. Inter arma silent Musae. Skušnja sama pa nikdar ne more učenosti nadomestiti. Tudi je Jurčič kot izdajatelj dnevnika bil prisiljen pisati naglo. Torej ni mogel vse natanko premisliti. Ne toliko Jurčič, ampak g. Levcec je odgovoren za posledice onih na novo izdanih vma-zanih spisov.

9. Pogubnost nedoslednosti Jurčičeve in njegovih krivih nazorov za slovensko mladino in dosledno za vse slovensko ljudstvo!

Leposlovne spise bere skoro samo mladina. Mladina nima še trdnih načel. Nedoslednost Jurčičeva v nazorih, od katerih je odvisna živenska sreča, mora mladino še bolj zvesti in tirati v skepticizem, ki je smrt vsakemu navdušenemu delovanju. Jasno krivi nazori Jurčičevi trgajo lahkoverni mladini kar naravnost vero iz srca. Pustimo vse druge, osvetlimo

le žalostne posledice Jurčičevega evangelija o brezbrzdosti spolne ljubezni ¹⁾).

Ne tajimo, da tudi spolna ljubezen more biti kedaj gibalo sijajnih dejanj, tudi ne trdimo, da bi se spolna ljubezen v nobeni obliki ne smela omenjati v leposlovji. Ne. Mi trdimo le, da spolna ljubezen, kakor jo Jurčič pojme, in način, kako jo slika, ne more čitatelja povzdigniti k idealnim višavam krepostnega življenja, delovanja, ampak, ker riše le njeno živalsko stran, ga siloma vlačí v haremsko lenobo in obup. To priča sam Jurčič. Vsi njegovi ljubezenski junaki in junakinje na konci obupajo, se vsmrte ali znore.

Jurčiču je spolna ljubezen tudi izven zakona — najvišji ideal, najplemenitiši čin, katerega je človek sposoben. Vsi drugi, ki se spolni ljubezni niso vdali, so brez srca, na — poljudje. Taki so seveda tudi duhovniki, katere veže celibat: „Katica je bila prepričana, da je strijc pripor moder mož, ki je veliko v bukvah bral in sam veliko vže včakal na svetu, ali vendar jo je včasih obhajala misel, da takih rečij, ki izvirajo globoko iz srca, v posvečenem svojem stanu sam ni izkusil, da torej vendar vsega ne ve.

Ne. Spolna ljubezen ni najviša ljubezen. Ljubezni znak je požrtvovalnost. Zakonska ljubezen je pa v svojem bistvu — sebična. Ljubezen Kristusova, ki je vmrl za nas, ljubezen nežnih devic, ki se na bojnem polji, po kužnih bolnišnicah žrtvujejo, je gotovo viša, plemenitiša od spolne. Dalje ljubezni vrst je toliko, koliker predmetov. Plemenitiša je ona, katere predmet je plemenitiši. Gotovo pa je neizmerno več predmetov in bolj idealnih od spolnega vživanja, posebno v zmislu, kakor je Jurčič umeva. A mladina tega mnogokrat ne pojme, in verujoč evangeliju Jurčičevemu, skuša tem preje se zaljubiti; tako zaljubljeni dijaki se čutijo kakor bogove, vzvišene nad drugimi tepastimi drugovi, ki se, vest in spovednika vbogajoč, ogibajo enacega porčenja!

Viši omikanci se po denasnjih socijalnih razmerah komaj morejo poročiti pred tridesetim letom; kajti pred to dobo redno ne pridejo do stalne službe, katera je za osnovanje lastne družine vendar neizogiben pogoj. Toda skušnja uči, da se naši dijaki zapeljami po romanih à la Jurčič zaljubljaajo vže v petnajstem, šestnajstem letu, ako ne prej! Torej petnajst let ga loči od zakona!

¹⁾ Nasprotniki vgovarjajo: Kaj treba o tem vedno govoriti? Odgovarjamo: Ker se v vseh spisih Jurčičevih drugo ne slika kakor spolna ljubezen. Spet vgovarjajo: Vi gospodje imate proketo gorko kri, da vas vsaka beseda o spolni ljubezni tako segreje! (Ljublj. Zvon). Odgovarjamo: Evangelij o dovoljenosti in idealnosti brezbrzdne spolne ljubezni je nenevaren le angeljen in vsilajočin lahkoživcem! Navadnemu človeku, posebno mladini je nevaren, ker ona je vže tako od narave k spolni brezbrzdosti nagnjena, kaj pa še le, ako jo k temu naganjamo!

Koliko stoka in solz, koliko srčnega bola, obupavanja v tem času. In — po morali krščanski, katera vendar tudi nekaj velja — koliko nečistih misli, želj, dejanj t. j. koliko smrtnih grehov!

Ako sploh kedaj, mora mladenič posebno tedaj, ko si voli stan, imeti nevtrarno srce. Tedaj mora določevati razum in ne srce. Srce je slab sodnik. A po evangeliji Jurčičevem zaslepljeni mladenič ni več zmožen svobodne volitve: v njem določuje popačeno, poživinjeno srce. Spisi, kaker so Jurčičevi, vzbujajo v mladini strasti, predno jih sme brez greha zadovoljiti in predno je v nji razum toliko dozorel, ki bi jih mogel brzdati.

Marsikateri mladenič hira in vmre. Svet govori: vmrl je zato in to boleznijo. Morda. A znanci njegovi bi vtegnili povedati, da je kateri mej njimi vmrl za boleznijo, katere prvi kal so vcepili spisi kaker Jurčičevi, njegovo slavljenje brezbrzdne spolne ljubezni!

Narod, ki hoče imeti slavno bodočnost, mora imeti pridno se učečo mladino. Ljudstvo, ki nima visoko in globoko izobraženih mož, je podlaga tujčevi peti. Da pa bodo njegovi voditelji kot možje učeni, se morajo kot mladeniči v šolah pridno, vestno učiti. Učiti se pa more mladina le, ako ima mirno, neraztreseno srce. A spisi, kaker so Jurčičevi, speljujejo mladež na prepovedano polje spolnega ljubovanja. Zaljubljenec se ne more več zbrano učiti. Zamišljen brezposelno trati čas, dopisuje, vzdihuje, v šoli mu gre vedno slabše. Leta tečejo. Ako ni padel in dobil dvojke, za silo izdela gimnazij. A v glavi nima niti polovice one znanosti, kaker bi imel, ako bi si ne bil z ljubovanjem časa tratil. To pot hodi veliko slovenskih dijakov. Kaj čudo potem, da se tudi kot možje ne odlikujejo, da mastnejše službe dobivajo pridniši tujci, a „slavni narodnjak“ cedi sline, in preklinja žalostno, Slovanom vedno sovražno vsodo! Kdo je tega kriv? . . .

Jurčičevih romanov ne dajajmo mladini v roke, še manj pa, da bi jih jej hvalili ali priporočali! Ker je pa v Jurčiči vendar le marsikaj lepega, in bi bilo škoda, da bi naša mladina radi tega lepega njegovih spisov ne brala, dobro bi bilo, ako bi se Jurčiča za mladino posebe izdali izpustivši iz njega krive nazore in spodtakljiva mesta.

10. Vender dve važni resnici lahko posnamemo iz Jurčičevih spisov.

Vzemimo Jurčiča v zmislu „Zvonovih“ leposlovcev: kot realista t. j. kot pisatelja, ki nam objektivno riše življenje slovenskega ljudstva. Kot tak nam priča:

1. Slovensko priprosto ljudstvo je še verno. Ljudstvo naše

se komaj razgovarja, da ne bi ob jednom vmes ne vpletalo verskih rekov, resnic itd. Ono spoštuje katoliško cerkev, krščanske šege in navade, spolnjuje njene zapovedi.

2. Slovenska inteligenca, neizvzemši niti enega stanu, ima zelo ozko duševno obzorje. Visokih misli, idej ne pozna, in srce njeno ne čuti navdušenja za drugo kaker za — ljubovanje!

Ako smemo Jurčiču — realistu verjeti, smo Slovenci na prilično nizki stopinji kulture, in ako pojdemo v tem tiru dalje, nam je komaj pričakovati slavne bodočnosti

Slavnih dejanj in tvorb neizogiben pogoj so visoke ideje. To priča zgodovina. Ako tedaj nimamo idej, ako nam jih liberalizem, kateremu smo do sedaj preveč verovali, ni dal, ako so naša srca za vse više ravnodušna, mrzla, tedaj oklenimo se zopet tesneje svete matere katoliške cerkve, z njeno večnc mlado resnico osvetlimo si razum in na njenih ljubečih prsih ogrejmo si mrzlo srce!

lg. Kralj.

Narodnost.

Narodnost ni hudičeva iznajdba!

Drugi dan sva se z mladim znancem spet sešla skoraj na istem kraju. To pa se ni kar slučajno primerilo, ampak on me je pričakoval. Bil je namreč tudi on eden tistih, ki me sovražijo radi tega, ker me ne poznajo. Pri prvem srečanju se začne led tajati, srce se odpira in marsikaj pride na dan, kar da priložnost, da se pojmi pojasnijo in napačne sodbe odstranijo. Moj včerajšnji govor ga ni žalil, ampak le izzval, da si je upal na svitlo z vsemi vgovori, ki so vže več let, nerešeni, oklepali srce, tako da ni mogla v njem obveljati ena sama dobra misel o meni in tistih, ki z menoj enako mislijo.

O n. Vender. izgovarjajte se, kar hočete: vsaka reč ima svoj vzrok; tako mora biti tudi z Vami. Znano je po vsem svetu, da Vi preklinjate narodnost na dno pekla; in nekje ste se celo predržnili pisati, da narodnost je izrodek hudičevega duha!

J a z. Ste vstani navesti mesto, kjer se nahajajo te moje besede?

O n. Hudiča — jaz hočete da bi bral Vaše spise?! V tem smislu so Vam očitali „Slovenski Narod“, „Edinost“, „Slovanski Svet“ itd. Vsi vender niso tako lažnjivi, da bi kar iz zraka zajemali taka očitjanja!

J a z. A žal, da noben ni mogel doslej še navesti m o j i h besed: pisali so na s v o j o vest.

O n. No, z Vami se ne bom prepiral: bodi reč kaker hoče — jaz bi zdaj prav iz Vaših ust rad slišal, kako mislite o početku narodnosti.

J a z. Vzeti moramo v roke sveto pismo.

O n. Vže spet sveto pismo — ko nam je govoriti o narodnosti! Morda pritirate celo svetega Tomaža? Čemu pa vse stikati z vero in svetim pismom?! Ni li mogoče početek narodnosti razlagati si brez Boga? Meni se zdi kar naravno — poslušajte! Ljudje so se množili, tako da niso mogli dalje bivati skupno; vsled tega so se razkropili v večje in manjše skupine. Ne moremo si pa drugače misliti, nego da se je prvotni jezik po raznih skupinah začel različno razvijati; tako so polagoma nastale jezikovne ali narodne družine. Svetega pisma pač tu ne potrebujemo!

J a z. Kaker se zdi, tudi visokošolci vselej ne napredujejo sè svojim časom! Sicer bi morali tudi Vi vsaj nekaj vedeti o neovrgljivih rezultatih najnovejšega primerjevalnega jezikoslovja. Ti rezultati se dajo v kratkih besedah tako izraziti: Vsi jeziki izhajajo iz enega skupnega prajezika; to se vidi iz njih sorodnega žilja. Pa isto tako se da zapaziti na njih neka strmenitost in nenaravne, posilne razpokline, kar priča jasno, da je posegla v govor človeški zunanja sila, katera je prvotni jezik zmedla in ga različila; vsem jezikom je vtisnjen znak posilnega porušenja. Tu nas primerjevalno jezikoslovje privede pred zgodovinski, pozitiven fakt, o katerem nam nihče ne poroča nego sv. pismo. Znano Vam je, kar pripoveduje Mojzes o babilonski jezikovni zmedbi. Pozitivnost tega dogodka sv. pismo izraža s temi besedami: Stopimo doli in zmedimo jim tam njih jezik. In Bog jih je razkropil po površji zemlje. Tu nam je iskati početka jezikov in narodnosti.

O n. Saj sem pač rekel: po Vašem je tedaj narodnost resnično hudičeva! Zakaj je Bog človeški rod razkropil? Ne li radi greha — radi napuha? Oče napuha je pa hudič — ergo?!

J a z. Ergo — recimo, kar pravi sveto pismo: ne več ne manj — in razumeli se bomo. Sv. pismo pravi, da je napuh dal Bogu p o v o d, da je zmedel jezike, ne pa da je hudič ljudem navdihnil nove oblike in stvaril jim nove jezike! V kratkem se da to izraziti: narodnost n i s l a b a, ni hudičeva, ampak je o d s l a b e g a; ravno tako kaker ni tudi prisega slaba, pač pa izvira od slabega t j. od nezvestobe in lažnjivosti človeške. Ne vse, kar je od slabega, je tudi slabo samo na sebi. Tudi zdravilo je od slabega, od bolezni, in vender nam odganja bolezen. Tako zdravilo za človeški rod je bila tudi zmedba jezikov: ona je zabranila, da se ni celo človeštvo tako zakužilo, da bi ne bilo več mogoče ozdraviti ga. Moralično bolezen, popolen odpad

od Boga in npravstvenih zakonov je zaviralo le različenje ljudij po narodnosti.

O n. Potemtakem pa narodnost nima nič dobrega, pozitivno dobrega, vsa njena debrota je negativna t. j. Bog je hotel z razkropljenju ljudij le zavirati slabo!

J a z. Narodnosti tudi po moji razlagi ostane vedno še toliko pozitivno dobrega, da je vseh nas dolžnost jo ljubiti ter skrbno gojiti. Podlaga narodnosti je narodni jezik. Jezik pa katerisikoli izraža misli in čute človekove in je potemtakem vez, katera posamezne ljudi spaja v manjše ali večje skupine. Jezik je torej sredstvo, in kaker je vsako sredstvo, v koliker služi svojemu smotru, dobro, tako tudi narodni jezik; a prav radi tega ne more slaba biti tudi narodnost, katera obstoji v jeziku in v geniju javljajočem se pred vsem v jezikonih posebnostih in oblikah. Dobra je torej narodnost, ker veže ljudi v skupine; a boljše, da bi je ne bilo, t. j. da bi vsi ljudje govorili en jezik, ker potem bi vsi bili spojeni v eno samo, vse obsegajočo družino. Rekši pa „boljše“, nisem nikaker rekel, da je narodnost slaba, ampak le manj dobra, torej vedno še dobra. Sicer se nahaja v narodnosti še druga dobra stran: vsled nje človeštvo raznolično, na razne načine razvija svoje moči in se mnogostransko razrašča; ko bi človeštvo govorilo en sam jezik, bi bil tudi razvoj njegov enoličen, nekako centralističen. Prav tolika raznoličnost narodnih jezikov in tipov podeljuje človeštvu bolj mično, lepše obličje — saj lepota javlja se pred vsem v raznoličnosti.

O n. Vse prav, kar pravite — a narodnost Vam je vedno še le relativno dobra. To meni ne gre v glavo: narodnost je in ostane posebno v naši dobi prvo, najvišje dobro, za katero moramo vse zastaviti.

J a z. Prvo in najvišje dobro — potemtakem hočete tudi Vi narodnost proglasiti za absolutno?

O n. Narodnost je absolutna: nji se mora vse drugo pokoriti.

J a z. Veste, kaj ste s tem izrekli?

O n. Ponavljam: narodnostni ideji se mora vse brezpogojno pokoriti, narodnim interesom moramo žrtvovati vse drugo.

J a z. Prijatelj, priznavate večno veljavne zakone resnice, pravice, lepote, npravstvenosti?

O n. No, kaj še vprašate? Vem, kako radi nas, odločne narodnjake, razvpivate za brezverce, za npravstvene nihiliste! Kaj pa ima pravica, lepota, kaj imati vera in nprav opraviiti z narodnostjo?

J a z. Proglášati narodnost za absolutno je isto kar: vse, kar se slovenski govori in piše, je resnično, je pravo, je lepo — ravno zato, ker je slovensko. Isto tako je pravična vsaka vojska, ki jo prične narod iz kateregakoli razloga; pa po razlogih se niti ne vpraša, ampak dovolj, da jo je hotel narod. Nimamo res pri ocenjevanji slovstvenih proizvodov nikakega nad jezikom in

narodnostjo vzvišenega sodila, ali nam je vedno odločilen le jezik, češ: to je pisano slovenski — torej je dobro, je lepo! to je pisano nemški — torej je slabo, nelepo!?

O n. Jaz menim, da bi skoro nehali v našem deviškem slovstvu povsod zasledovati liberalstvo in brezboštvo! Naj bi nas vender bratovski edinila ljubezen do materinščine in naj bi se združenimi močmi vsestransko podpirali in gojili komaj rodivše se slovstvo slovensko! Komaj je mladika pognala iz tal, vže ste jo začeli z nevsmiljenim kritičnim nožem obrezavati in razrezavati, češ, to je nekrščansko, to je liberalno, torej izrežimo! Tako počenjanje je izdajalsko, to je isto, kar v prvem kalu zamoriti naše duševno narodno življenje.

J a z. Torej Vi trdite še vedno, da najsvetejša vez, ki bi nas imela sklepati, bodi slovenski jezik? Meni to še ne gre v glavo. Se Vam je kdo vže zlagal v slovenskem jeziku? Ste li slovensko laž vzeli za resnico? Zakaj ne? Od kod ste vzeli razlog, da ste jo obsodili? Sè stališča absolutne narodnosti je gotovo niste mogli obsoditi, ker se je glasila skoz in skoz slovenski. Vidite torej, da so Vas vodili drugi, nadnarodnostni razlogi, ko ste sodili slovenski govor ter ga obsodili za laž. Pa kaker se laž, neresnica govori, tako se dá tudi pisati; ako torej slovenski govorjeno laž obsojamo iz viših, nadslovenskih razlogov, jo bomo tudi morali obsojati, ko jo beremo zapisano. Narodni jezik je le posoda, v katerej se hrani kaker resnica, tako tudi neresnica, kaker lepo, tako tudi ostudno. Jezik kot tak ne stvarja niti resnice, niti lepote, ampak le služi v izražanje resnice in lepote, pa tudi neresnice in ostudnosti. Da moremo soditi, kaj izraža ter razločevati mej resnico in neresnico, lepim in nelepim, moramo imeti družih vodil, ki se ne izvajajo iz narodnega jezika, ampak iz razlogov, kateri so vzvišeni nad narodnostjo. Zakaj se pač tudi Vi jezite in prepirate z menoj? Zakaj so mi vseučiliščniki vrnili list ter izrekli zaupanje „Brusu“? Mar ne govorim, ne pišem slovenski tudi jaz? Vidite torej, da pod jezikom in nad jezikom je še nekaj vse bolj veljavnega, odločivnega, kar nas spaja in razdružuje? Vi sami obsojate v dejanji princip absolutne narodnosti, ki ga z besedo zagovarjate. Jaz menim, da bi Vaši — v imenu absolutne narodnosti — ako jim v obraz zabrusim, da so liberalci, ravno tako morali mirno prenašati, kaker jaz, ako Vi govorite in pišete liberalno. A tega niti jaz ne storim, niti Vi; s tem pa vže priznavamo, kako nezmiselna je teorija absolutne narodnosti!

Dr. Mahnič.

Rusov občevanje z Rimom.

Zanimive zgodovinske črtice.

Inocencij IV. in knez Danilo iz Haliča.

Nekaterim se je poročilo v zadnjem „Rimskem Katoliku“ o Danilu iz Haliča, ako ne neverjetno, vendar zelo novo zdelo. Ker ne pišemo celotne razprave, ampak smo se namenili le črtice podajati, iz katerih bi se kesneje kedaj mogla sestaviti pristna slovanska zgodovina, hoteli smo le kratko spomniti one zgodovinske resnice. Sedaj pa se nam zdi, da ne bo napak, ako o tem faktu natančneje poročimo. Da bi nihče ne mislil, kaker bi mi le svoje želje izdajali kot pristno zgodovinsko resnico, ali pa da zajemamo iz „latinizujočih“ poljskih ali drugih „interesovanih“ pisateljev, hočemo govoriti le z besedami zgodvinarja Karamzina, Rusa in razkolnika, in sicer po knjigi, katero je pisatelj posvetil „Gosudarju imperatoru Aleksandru Pavloviču, samodržcu vseja Rossii“. V koliker priča za katolištvo, je ta knjiga gotovo prezanesljiv vir.

Sprava Danilovala z Rimom je v zvezi z navalom Tartarov na Rusijo. Tartari so bili vže na granicah. Papež Inocencij IV. je skušal odvrniti nesrečo od Rusije. Evo besede Karamzinove: „Innokentij IV. želaja mirom udalit burju otpravil k hanu monahov s druželjubnimi pismami. Ivan Karpin — menih frančiškanski — odin iz sih poslov v 1246 godu projezzal iz Italii črez Rossiju ... Uvidim, čto papa, dumaja o tatarah, ne zabival i naših predkov, usilno domogajas podčinit naš latinskoj cerkvi. Nesčastja Rossijan davali emu tem bolje nadaždi uspjat v sem važnom djelje ...“ IV. 41.

Tu navaja Karamzin poročilo frančiškana Karpina, legata papeževga, kako so se poslanci trudili Tartare in Ruse pridobiti za katoliško cerkev. Mesta, ki se tičejo Rusov, so ta le: Papeževi poslanci so o oni priliki „želali besjedovat s rossijskimi episkopami i predložili im pisma ot papi, katori ubježal ih prisoedinitja k latinskoj cerkvi, no episkopi otvjetovali, čto oni ne mogut ničego skazat bež knjaza Danila ... Knjaz Rossijski Danili brat jego Vasiljko okazali nam mnogo laski u svojem vladanii i sobrav episkopov, igumenov, znatnih ljudej s obščago soglasja objavili čto oni namjereni priznat sv. Otca glavoju ih cerkej podtverždaja vse skazannoe

imi o tom prežde osobennago posla bivšago v papi". IV. 51.

O tem prevažnem poročilu se izraža Karamzin: „Sie važnoe izvestje soglasno s gramotami Innokentija IV. s ljetopisjami poljskimi i našimi sobstvenimi. . . . Danil obratil glaza na zapad, kde Rim bil dušejn i sredočjem vseh gosudarstvenih dviženii. Sej knjaz v 1245 ili 1246 dal znat Innokentiju, čto želaet soedinit cerkev našu s latinskoju, gotovi podeja znamenami iti protiv Mogolov. Načalos družoljubnoe snošenje s Rimom. Papa nazivaja Danila korolem i ljubeznivim sinom veljel arhiepiskopu pruskomu jehat v Galiciju, i vibrat tam svjatitelej iz učenih monahov katoličeskikh, objavil smishoditeljno, čto vsje obrjadi grečeskoj vjeri, ne protivie latinskoj. . . . I v znak osobennoj blagosklonnosti utverdil s pruzhestvo knjazja Vasiljka, ženatago na rodstvennicje v tretjem i četvertom koljenje, (tak skazano v pismje Innokentijevom, kdje sija doč Georgija Susdalskago imenovana Dobravoju), nakonec čtobi obolstit (!) Danilovo čestoljubje, predložil emu vjenec korolevskij. . . Innokentij obješčal i vojsko. . . . Danil soglašilsja, trebujja čtobi Innokentij vzjal djeistviteljnjejšija mjeri dlja oboroni kristjan ot Batija i do vseobščago sobora ne osuždal (?) dogmatov grečeskoj cerkvi: v sljedstvie čego Danil priznal Papu svojim otcem i namjestnikom sv. Petra, koego vlastiju posol Innokentijev, obbat Messinskij v prisutstvii naroda i bojar vozložil vjenec na glavu jeho. Sej dostopamtnij obrjad soveršilsja v Drogičinie, i knjaz Galickij s toge vremeni imenovalsja korolem; a papa napisal gramotik Bogemskomu Maravskomu, Poljskomu, Srpskomu, i drugim narodam, čtobi oni vmjestje s Galičanami pod znamniem kresta vdarili na Mogolov. IV. 53.

Inocencij IV. je pozval tudi velikega kneza Aleksandra, nevškega zmagovalca, k jedinstvu: „V sie vremena geroj nevskij, koego imja sdelalos izvjestno v Evropje, obratil na sebja vnimanie Rima, i polučil ot papi Innokentija IV. pismo. . . .“ V pismu opomina papež kneza, da naj spolni, kar je vže njega oče obljudil, združi naj se s katoliško cerkev: „esli hočet duševnago spasenija i mirskako sčastja; čto v protivnom slučaje on dokazal bi svoju bezrasudnost, ne slušajjas Boga i rimskago papu ego namjestnika; čto knjaz i narod rosijski naidut tišinu i slavu pod sjeniju cerkvi; čto Aleksander dolžen, kak vjerni straž hristijan nemedleno ovjedomit. . . esli mogli snova poidut na Evropu. . . .“

Aleksander je vabilo odbil. Odgovoril je papežu: „Mi zna-

jem istin noe učenje cerkvi a vašego nie priemljam i znat nie hotim.“ IV. 68.

Tudi Danilo ni bil neomahljiv. Sprijaznil se je bil vže davno pred letom 1253. s papežem, a vstrajen ni bil vže takrat: „Danil nieskolko raz družilsja i ssorilsja s papoju. V 1249 godu on vignal episkopa Alberta, koego Innokentij prislal bit glavoju našego duhovenstva v južnoj Rossii. V 1252 godu korol vengerski opjat primiril Danila s Rimom tak, čto sej kujaz otpravil posolstvo k papje“.¹)

Omahljiv je ostal Danilo tudi po venčanju. Papež Aleksander IV. mu leta 1257 v pismu očita: „čto on zabil duhovnia i vremena blagodejanja cerkvi, vienčavšej i pomazavšej ego na carstvo“, in mu prerokuje nesrečo, ako se zopet odreče prave cerkve: „čto pogibnet esli s novim razkajaniem ne obratitsja na put istini; čto kljatba cerkovnaja i bulat mirski gotovi nakazat neblagodarnago“. IV. 45.

Zastonj. Nestalni Danilo je končno zopet in za vselej odpal „otrebsja ot svjazi s Rimom²).

Odrekel je Danilo pokorščino namestniku Kristusovemu, a njemu odrekujoč pokorščino je prisegal za svoje naslednike in svoje ljudstvo robovanje divjemu Tartaru. Tartari so koj po odpadu njegovem prihruli in osamljeno Rusijo podvrgli. Njeni knezi, ki niso hoteli biti sinovi Kristusovega namestnika, so sprejeli in nosili celih dve sto let poniževalni naslov: „sluge kanovi“.

Da so Rusi vjarmljeni v kruto igo tartarsko objokovali svojo nestalnost, priča poročilo o sinodi, katero je metropolit kijevski Ciril II. leta 1274 v Vladimiru na Kljazmi sklical. Glasi se poročilo kaker jadikovanje prognanih strtih Judov ob reki babilonski: „Kaj je bil sad, da smo se oddaljili od pravih predpisov krščanskih? Nas ni li Bog razpršil po celi zemlji? Nam niso li vzeta naša mesta? Niso li pali naši najmogočnejši knezi pod ostrim jeklom? Naši otroci, niso li bili gnani v prognanstvo? Razrušene naše cerkve? In mi, ne ginemo dan za dnevom pod jarmom zlobnih, brezbožnih sovražnikov? Vse to nas tare, ker nismo držali svetih predpisov.“

Ignacij Kralj.

¹) Karamzin: Primječanija. IV. 33.

²) Karamzin IV. 53.

Nekaj v našo obrambo.

Slovenci, „čuvajte, ker vaš nasprotnik hudič kaker rjoveč lev okol hodi. išoč, koga bi požrl.“

I. Petr. 5. 8.

Mi smo sicer navajeni prenašati vsakovrstnih psovanj, obrekovanj, sumničenj. Pač smemo trditi, da odkar se govori slovenski jezik pod solncem, ni noben Slovenec pretrpel toliko napodov, koliker smo jih mi v petih letih. Toda tako pošlo, s toliko drzovitostjo in do brezumnosti segajočo strastjo, se ni še doslej nihče v nas zagnal, kaker je storil znani pisatelj knjižice „liturgični jeziki“. In tako očitno nas očriniti štel si je, kaker pravi sam, „v častno dolžnost“! Na istem mestu, s katerega začenja svojo vojskino operacijo proti nam, smo v kratkih besedah zagovarjali ravno tisto, kar on brani v svoji brošuri — in vender obrača ost cele brošure proti nam razvpivajoč nas za smrtno zagrizene sovražnike slovenskega jezika! In zato, ker je tako pošteno rešil svojo „častno dolžnost“, zaslužil je od „Slovanskega Sveta“ čestitko „po naslovu sicer preprostega, a bistroumnega, mislečega in nevmorno v rodoljubji delajočega“ moža!!

Mi smo g. pisatelja vže zadnjič pozvali, naj podlo obrekovanje javno prekliče, kaker zahteva Božja in človeška pravica, kaker nalaga vest — a on ne le da ni tega storil, ampak tako malo sramožljivosti ima, da se je vže zopet v svojem organu, „Novi Soči“, začel pred svetom nad nami razkorakati.

Mi gospoda tu vdrugič pozivljemo, naj v kratkem stori, česar ni še storil, da nam povrne pred občinstvom dobro ime, do katerega imamo pravico.

* * *

Pa pri tej priliki bi radi spregovorili še dve besedi — v svojo obrambo. Na čelo te obrambe smo postavili znani stavek iz prvega lista sv. Petra. Ta stavek je navedel slavni pisatelj briški sam v začetku svoje brošure, le da je izpustil besedo „hudič“. Morda se ga boji . . . Pa bodi, kaker hoče — cel svet ve, da oni „nasprotnik“ ni drug nego — hudič. In ta hudič ima tu pomeniti — dr. Antona Mahnič! (Seveda s to besedo je ob enem zadet tudi goriški ordinarijat pa prevzvišeni vladika, katerega „iussu et auctoritate“ izhaja „direktorij“.)

Mi smo znani nasprotnik-hudič slovenskega jezika in narodnosti! To se v raznih glasovih in akordih vpije in trobi

vže pet let daleč po slovenskem in slovanskem svetu. Naj krepkeje pritiska v tem koncertu naša „Nova Soča“. In nič drugega ni namerjala tudi briška brošura. Od tod izhaja, da je dr. Mahnič ne le v omikanib krogih, ampak tudi pri nižem kmetskem ljudstvu razvpit za latinizatorja, za germanizatorja, za italijanizovalca, katerega teženje meri edino na to, kako bi prej ko mogoče izbrisal iz zgodovine slovensko ime! Celo z Židi in nemškimi ultranacijonalci so nas stikali! Ali čudo potem, da se ime dr. Mahnič v nekaterih krajih po Goriškem in družih slovenskih pokrajinah, posebno kjer se ljudstvo izomika po „Novi Soči“ in sorodnih listih, izgovarja se studom in z nezaslišano razjarjenostjo, ker to ime pomeni kmetu slovenskega Efijsalta, Herostrata!? Vemo iz lastne skušnje in slišali smo od družih, da tu pa tam bi ne bili varni celo lastnega življenja pred kmetsko pestjo: tolik je gnev, ki se proti nam po vplivanji liberalnega časopisja kuha v srci tistega ljudstva, kateremu sveto in nesebično služimo, kateremu hočemo ohraniti najdružni zaklad njegov — sveto vero, odganjaje deroče volkove, ki je moralno in gmotno izsesavajo! Povedali smo vže enkrat, kako se nas je hotelo kamenjati; v taki nevarnosti smo bili vže dvakrat. V enem takem kraju so rudeče sokolske srajce ideal slovenstva! . . . Seveda se ne premisli — in tega ne premislijo niti tisti, katere zadeva v prvi vrsti, da, vsaj na Goriškem, sovražstvo proti dr. Mahničevemu „Katoliku“ je identično s sovraštvom proti katoliški cerkvi! Ni bolj husitsko-liberalne deželice na Slovenskem, kaker je mala Goriška! Dr. Mahnič si vmiye roke: vos videritis!

Mi smo tisti hudič slovenstva, s katerim briški pisatelj Slovence plaši v svoji brošuri!! Hudič, za katerega nas še zdaj imajo ne le liberalci, ampak celo nekateri — duhovni bratje!!! Dr. Mahnič germanizator?! Od kod to veste? Morda ste to spoznali iz nekdanje „Soče“, katero sem vrejeval in pisal pet mesecev? Katera mi je bila zasežena, ker sem zahteval rabo slovenščine pri goriški sodniji?! Ali morda ste to brali v latinskem „Foliju“, kjer sem v znanih pedagogičskih pisnih tako odločno zahteval slovenščino za vse šole, nižje in višje, da sem se radi tega zameril na široko in visoko? Kako gorak prijatelj nemštva sem, naj vam povedo tisti, ki so imeli priložnost poslušati me ali kaj več z menoj občevati! Dr. Mahnič — latinizator?! Od kod spet to? Morda zato, ker sem vedno povdarjal, da vprašanje o liturgičnem jeziku nimajo pravice razpravljati javni listi, ker to spada v področje rimske Stolicy, ker so to prepovedali izrecno naši škofje?! Kaj pa hočem jaz, katoliški duhoven, drugo povdarjati, nego kar velijo naši postavni viši pastirji? Pa glede liturgičnega jezika — kaj sem pač učil, kar bi slovanstvu pretilo s poginom? Pismeno in ustno sem o raznih priložnostih razpravljaj razloge, radi katerih sv. cerkev želi ohraniti, kolikor mogoče, en jezik, latinski, pri Božji službi. In kaj takega bi

meni, rimsko-katoliškemu dubovniku, ne imelo biti dovoljeno? Pač pa sem še pred enim mesecem, govoreč bogoslovcem o liturgičnem jeziku, rekel, da sem tudi jutri pripravljen brati sv. mašo v slovenskem jeziku, ako tako hoče sveta rimska Stolica: kar ona določi, storimo vselej slepo in brezpogojno! In ali nisem predlanskim v spisu „Jezuiti — latinizatorji?“ hvalil jezuite, ker so se poganjali, da ne bi se Rusinom nikaker prikratil njih grško-slovanski obred? In v drugem letniku „R. K.“ str. 462, torej v listu, kjer sem jaz, dr. Mahnič, gospodar, je tiskano: „Ne eo ipso, ker je kdo Italijan, Poljak, Spanec in ima latinski obred, je bolj katoličan od Rusa, Hrvata, ki imata mogoče slovanski obred.... Nekateri katoličani so mislili, da jedino, ako se Rusinom vzame slovanski obredni jezik, se jih vtrdi v veri. Stakiminazori se ne vjema rimska stolica. Katoliška cerkev je ona kraljica „v pozlačeni obleki z različnim lepoticjem“. Sam tridentinski zbor pravi: Izobčen bodi, kdor sprejete in priznane obrede zaničuje in v nove spreminja. Slovanski obred pa pri Rusinih je sprejet in priznan (receptus et approbatus), torej se ga ne more zaničevati — oziroma spreminjati — brez greha.... To more jedin papež in z njim občni cerkveni zbor.“ Tako je tiskano v listu dr. Mahniča. Tega briški kritik, kateri nevedno ljudstvo hujša proti možu, ki tudi ljubi svoje ljudstvo in mu brani edino zveličavno katoliško resnico — ne pozna. Strast in mržnja do delovanja njegovega, je kritika briškega tako oslepila, da ne vidi več, da ne čuje videti resnice.

Ravno tako, glede sv. krsta, nisem le z vsemi mogočimi razlogi, do skrajne meje, branil slovenski jezik? To sem storil že l. 1887, pa letos v latinskem „Foliju“.

Dr. Mahnič — hudič slovenstva?! Kdo na Goriškem od zdaj živečih Slovencev je več slovenskega spisal, kaker dr. Mahnič? Kdo si naroča, na svojo roko, več slovenskih listov in knjig, kaker dr. Mahnič? Kdo slovensko mladino s pismom in besedo bolj spodbuja, naj pridno goji mili materin jezik, nego dr. Mahnič? Ni li dr. Mahnič — hudič slovenstva — slovenske dijake nekje pregovoril, da so si osnovali mej seboj poseben list, da bi v njem tekmovali vadeč se v materinščini? In koliko duševne, pa tudi gmotne podpore, koliko knjig, koliko listov so slovenski dijaki prejeli od dr. Mahniča?!

Dr. Mahnič — hudič slovanstva?! Res! Pridite pa pogledjte, gospod briški, veliki Slovan, pogledjte v mojo privatno čitavnico! Tu boste našli poleg slovenskih nebroj slovanskih listov: českih, pa poljskih, slovaških pa hrvaških in celo — ruskih! Dr. Mahnič je zadnjih let več slovanskih listov in knjig naročil, torej morda več izdal za slovanstvo, kaker vsi Slovenci od Maribora

do Gradnega. In dr. Mahnič je tudi slovenskim dijakom vže od nekdaj prigovarjal, naj bi poleg slovenščine učili ze tudi katerega drugega slovanskega narečja: češčine, ruščine, poljščine, hrvaščine, bolgarščine; in jim je z lastnim denarjem kupoval in jim kupuje potrebnih slovníc in slovarjev, in jih spodbuja, kar se le da, naj vstrajajo v pridnem proučevanju slovanščine!

Res, rad bi vprašal naše širokoustne Slovence in Slovane posebno po Goriškem, ali so še kdaj v življenji videli le hrbet katere česke ali ruske knjige! Kdor pa le površno pogleda, se mora prepričati, da ni noben slovenskih listov bolj slovański kaker „Rimski Katolik“.

Pa še bolj slovanski morajo biti oni njegovi prijatelji, kateri drugega mu ne znajo očitati nego germanizovanje in latinizovanje! Tem našim „Slovanom“ tiči ruščina, češčina itd. v mezinu. Zatorej pa smatramo za brezpotrebno ruske, česke in druge slovanske citate prelagati na slovenščino: za velike Slovane, kaker je briški kritik, kateri so bolj slovanski od pisateljev „R. Katolika“, bi bilo gotovo razžaljivo, ako bi jim prinašali k ruskemu tekstu slovenski komentar!

Kdo je slovanski svet bolj seznanil sè Slovenci (tako majhnimi Slovenci), kaker „Rimski Katolik“? V katerem slovanskem narečji se ni vže pisalo o nas? Poznajo nas na Hrvatskem, poznajo nas na Českem, poznajo na Poljskem, na Srbskem, na — Ruskem! In dopisujemo si sè Slovani vseh jezikov. Pa kar je še več — list naš Slované na jugu in severu tudi močno zanjima. Vgaja jim jezik naš, in zagotavljajo nas, da našo slovenščino je najleže razumeti, kaker nam je nedavno poročal somišljenik iz Bosne. Kar je pa največ — tudi pri razkolnih Slovanih ne ostaja naš list brez sadu. O tem le en odlomek iz pisma, ki smo je pred meseci vdobili iz Bosne. „... Mnogo mi je vsebina „Rim. Katolika“ pomogla v razgovorih z razkolnimi Sloveni-Srbi. Marsikoga sem znal dobro zavrnuti, prepričati, nekatere v molčanje spraviti, druge na boljše misli obrniti.“ — Tako deluje v pogubo slovanstva — njegov hudič, dr. Mahnič!

Prišli smo h koncu. Kratka rešitev naše pravde je ta: Odkar se je mladočestvo zasejalo na Slovensko, odkar so listi, kaker „Slovan“, „Slovanski Svet“, „Diritto Croato“ začeli delati propagando za rusko razkolništvo, ne more biti Slovenec nihče, ako ne identifikuje svojega slovenstva s husitstvom ter se na milost in nemilost ne podvrže terorizujočim trabantom husitskega panslavizma, ako se ne punta duhovnom in škofom, ako ne pričakuje narodnega preporoda od čitavnic, in zlate slovanske bodočnosti — od sokolske srajce!

Mi taki nismo, in zato nismo Slovenci, nismo Slovani!!?... Mi si v čast štejem, da pri teh ljudeh ne veljamo za Slovence, za Slovane.

Mi bomo nadaljevali na poti, po kateri hodimo. Zgodovina naj bo sodila o našem slovenstvu in slovanstvu!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Česka sodba o A. Aškercu.

To sodbo izreka „Vlast“.

„Obzor pesnikov je izključljivo realističen. Idej naha-
jam o v njegovih pesmih malo; najjasneja in najlepša
je ljubezen do domovine, druga je ljubezen do device,
tretja je ljubezen do svobode v zmislu javnega se-
danjega mnjenja. Drugih idej se pesnik dotika le mimo-
grede ali pa celo omenja jih s zaničevanjem in ironi-
jo. Ironično opeva življenje samostansko in samostanske obljuje
— pomiljevaje. To je duševni obzor Aškerčev.“

Aškerc opeva faktični svet, in z nekim posebnim za-
dovoljstvom odkriva njegove slabe strani... Da, reči se mora,
da riše svet grši in slabši, kakor je. Izvanredni dogodki iz
življenja, nepričakovano rešene spletke, velika nasprotja, neiz-
proсна prirojena sila, nasilstvo, zatiranje, zakonska nezvestoba,
to so predmeti, ki Aškerca nagibajo, da pesnikuje. Je li v teh
gnjilih tvarinah najti le žarek veselejšega pesniškega momenta?
In vendar to je realizem Aškerčev.“¹⁾

Ocenjevatelj, priznavši vse vrline Aškerčeve glede oblike,

¹⁾ Idej nalézáme v básních málo: nejjasnější a nejpěknější jest láska
k vlasti; druhou mocnou idej jest láska k dívce, třetí jest láska k svobodě
ve smýšlení i ve veřejném životě. O ostatních ideách zmiňuje se básník jen
mimoahodem, někdy docela v negativním smyslu — opovrhováním a ironií;
mimoходом jen se zmiňuje o zbožnosti, jasněji poněkud o lásce k bližnímu,
ironicky opěvuje klášterní život, s politováním pje o klášterních slibech. —
Tot obzor básníkův. Aškerc kreslí skutečný svět a s jakýmsi uspokojením
odkrývá jeho špatné stránky. Ideálů, po kterých by bázil buď sám nebo jeho
hrdinové, nepodává mnoho. Celkem se může říci, že básník realnost nadsa-
zuje; velmi rád obrací zraky jen k temným stránkám života. Násilí utisko-
vání, svádění, manželská nevěra... tot' tolik temných stránek, že se v
nich ztrácí slabé světlo nějakého veselejšího básnického momentu. V tom
spocívá básníkův nezdravý realismus.

jezika in zloga, sklepa: „Ljubezen njegova do umetnosti, veselje do delovanja . . . so nam poročstvo, da štiridesetletni pesnik se bode vedno bolj spopolnjeval in pustivši nezdravi realizem, bode blažil slovensko ljudstvo s pesmimi, iz katerih bo vel pravi, zdravi realizem: že nechaje **nezdravého réalismu, pravým a zdravým realismem dýšícími básněmi** oblaží národ slovinský.“ Ta želja in nada je tudi naša.

Jeden izmej „brezdomovincev“.

Konec.

Slovani — zatrjeval je Križanič Ruse — nimajo povoda prepirati se z Rimom, ker vera, katero ima rusko ljudstvo, se v ničemer ne loči od rimske⁴⁾. . . . Rus Markevič pravi, da je Križanič tudi povspeševal v mnogem oziru modro delovanje patrijarha Nikona . . . kar ga komaj prišlega ruski samodržec vkaže vjeti in tirati v Sibirijo l. 1661. Vzel je seboj vso svojo biblijoteko Opazovanemu mu je komaj več kazalo pisati kaj proti razkolnim Grkom Vender ni prestal slovstveno delovati. Začel je obdelovati politiška, zgodovinska, jezikoslovna vprašanja. Spisal je: „Grammatično izkazanje ob ruskem jeziku“, „Politika ili razgovori ob vladateljstvu“, „De providentia Dei“, „O sv. kreščenju“, „Obličjenje na solovečskuju čelobitnu“. V tej zadnji knjigi brani nasproti Moskvičanom veljavnost katoliškega krsta, ki so jo začeli oni tajiti po florentinskem koncilu. Namerjaval je tudi spisati „Vseslovanski slovník“; ali ga je, ne vemo.

Križanič je pisal hrvatsko-ruski jezik. Perwolf ga imenuje patrijarha slavistike. Po pravici. Križanič, katoliški duhovnik, se je čutil Slovana tedaj, ko je redko kateri Slovan in najmanj advokati, kaker ljubljanski — radikalni, se zavedal svojega slovanstva. Pipin-Spasovič ga imenujeta neko posebno prikazen v slovanski zgodovini. Križaničfar, v Rimu izšolan, izpovedal se je za Slovana, ko je celi „omikani“ svet sè zaničevanjem zrl na Slovane. Slovana se je spoznaval, ko ga je čakal le trud, ko nobeno zemsko plačilo

⁴⁾ Da je bil Križanič opravičen to trditi, primerjaj blagovoljno spis o občevanji Rusov z Rimom v „R. K.“ Opravičen je bil tem bolj, ker ni ono trdil toliko o Moskovski metropoliji, v kateri je politika dušila vero, ampak o ostalih posebno zapadnih vladikovinah ruskih. — Kdor ne pozna prave slovanske zgodovine, komur vsak Rus mora biti tudi razkolnik, kdor misli le sè zaničevanjem, preziranjem vsega ruskega zadostiti katoliški svoji dolžnosti, ta pač „indigniran“ obsodi Križaniča za — razkolnika! Ne delajmo Ruse za večje razkolnike, kaker so v resnici bili, sicer jih potrjujemo še bolj v razkolu, kar pa ni katoliško!

niti čast se mu ni obetala Ni res, Slovan biti v veku, ko slovansko „narodnjaštvo“ je začelo nekaj nesti — je laže!?

Križanič, pregnan v Sibirijo, nadejal se je, da ga kmalu osvobode Trkal je in prosil. Zastonj. Preteklo je jedno . . . dve . . . deset . . . petnajst let. Se le leta 1676 ga osvobodil car Fedor Kukuljevič pravi, „da če se svaki ruski rodoljub još i danas zastidjeti greha svoje vlade“), koja odpravi tolikoga i takovoga muža u Sibiriju“ In propria venit et sui eum non receperunt Kam je iz prognanstva šel, se ne ve. Rus Markevič meni, da je vstopil v armado Jana Sobijeskega, ko je slišal, da se Turci pripravljajo na vojsko proti katoliškemu zapadu Kje zemlja ostanke njegove krije, se tudi ne ve Vbogi brezdomovinec! Svet zabi naj, a nebesa tebe zabila niso!!

Brezdomovinec.

„Slovenski Narod“ o heretiku Husu ali „Credo“ slovenskih liberalcev.

„Smelo trdimo, da „Slovenčevi“ člankarji z vso svojo klerikalno pitiklino ne bi niti vredni bili, da bi Husu, čigar ime o vsaki priliki in nepriiliki zlorabijo in oskrunjajo, jermena na obuvahu odvezali. Če bi dandanes vstal Hus iz groba, z grozo in svetim srdom navdajal bi njegovo čisto srce pogled na dejanja in nehanja teh kranjskih klerikalcev, kaker ga je navdajala sveta jeza nekdanj, opazujočega početje svojih vrstnikov in tovarišev po poklicu. . . . Kdor na tak način piše . . . o Husu, Komenskem . . . z vsem pravom sme se mu v obraz reči, da nima v sebi ni trohice slovansko-bratskega čuta, nego da je njegovo srce zares brezdomovinsko. Potem hočejo pa še ti licemerci dajati nam Slovencem pouk o slovanski solidarosti! Kdor tako piše kaker „Slovenčey“ člankar, si nikdar ne dobi simpatij českega naroda izimši . . . nevplivno število klerikalcev, kateri se ve nimajo smisla in čuta za narodnost . . . Husa ne proslavljamo kot „krivoverca“, o tem naj sodijo cerkveni reformatorji kaker že hočejo; . . . a spoštujemo ga kot vzor slovanskega rodoljuba . . . Hus in husitizem bil je velekoristen za razvoj česke narodnosti. . . . Ne Hus in husitizem, nego v jezuitskih šolah izgojeni Habsburžan Ferdi-

¹⁾ „Slovanski svet“ bo pa trdil, da je imela prav. Saj je tako „mekotna“ nasproti katoliškim svojim podanikom!?

n a n d, dal je enakopravnost in celo prednost nemščini . . . Narod česki spoštuje in proslavlja stare Husite in časti s zaupanjem novodobne Husite, izvolivši jih svojimi zastopniki . . . Česki narod je nabral svoto, ki je sedaj gotovo narasla na 200.000 gld., kot protest proti žaljivim besedam Schwarzenbergovim o Husu in Husitih in v kratkem stal bode v sredini prestolnice kraljestva českega velečasten spominek, dostojen slavi in zaslugam velikega Čeha . . . Husitizem ni bil samo verskega-nego zajedno socijalnega in narodnostnega značaja. I v tem poslednjem zmislu . . . bi tudi naš narod slovenski bil srečen, če bi navdajal njega, osobito njega voditelje, **oni duh husitski, duh velikega Čeha Jana Husa**“. Kak duh „Slov. Narod“ ima v mislih, pričajo sklepne besede: — Glavni vzrok, (zakaj so katoličani Mladočehom nasprotni) je, ker je v lepi, bogati deželi českim klerikalcem (katoliški stranki) že d a v n o odklenkalo, ker se vedno bolj širi v Čehih svobodomiseljnost in naprednjaštvo“ (indiferentizem, brezverstvo).

„Zavedni česki narod klerikalizma ne mara, a prav zategadelj ne marajo klerikalci českega naroda. To je ključ, zakaj bi tudi slovenski klerikalci, zlasti kranjski česke Novohusite in njih prijatelje najraje sožgali na gromadi.“

Tako „Slov. Narod“ štev. 116. 1892. Tako je prav! Krinko z obraza! Čemu se hliniti? Iz te izjave si razlagamo vse zadnje husitske pojave na Goriškem in sploh Slovenskem . . . Ni liberalcev na Slovenskem?!

Vender resnične so besede v istem članku: „Rieger, najzasluženejši prvoboritelj česki sedanje dobe . . . ni padel zategadelj, ker česki narod ne zna ceniti njegovih zaslug, nego pade je, kar sam sedaj priznava, ker je začel pojemati v njem ogenj . . . mladih let. Riegrova vsoda naj je poučna lekcija tudi slovenskim prvakom!“

Da, ako se imamo kaj od Husa učiti, učimo se od njega: „resnosti in delavnosti, trdne volje in vstrajnosti, neomahljivosti in nevstrašenosti, tudi tedaj, če treba — vmreti za svoje prepričanje“. A mej tem, ko Hus in njegovi somišljeniki na Českem in Slovenskem vporabljajo te odlike in zlate lastnosti v pogubo cerkvi in narodu, vporabljajmo jih mi, v cerkve rast in naroda slavo!

Nevstrašenost in neomahljivost tudi tedaj, če treba vmreti za svoje prepričanje — to bodi nam, na prvem slov. katol. shodu v Ljubljani, o našem sklepanji in delovanji, geslo in vodilo! Ako nasprotniki naši izpovedajo svoj brezverski evangelij tako jasno, tako odločno, zakaj bi mi ne izpovedali jasno, odločno nevstrašeno

evangelija katoliškega?! Bodimo odločni, in zmaga bo naša! A odločnosti vzgled nam bodi — so-
vražnik!

Trau .. schau wem!

„No, hvala Bogu; vender jedenkrat zopet človeški obraz, po Božji podobi vstvarjen!“

Tako je baje rajni Ivan Nedeljko, duhovnik pri sv. Martinu pri Vurbergu, ogovoril g. Vatroslava Holza, agenta banke Slavije, ko ga je prišel obiskat. Pripoveduje nam Holz sam.

Na moje začudenje — nadaljuje Holz — da-li tu bivajo zgolj „živali“, odvrne mi nevoljen:

„Kaj živali! Tu ti ni drugzega, nego hinavci, in trcijalke itd.“

„E za Boga svetega! Kako to?“ vprašam ga.

„Kaj hočeš? Med Lileki smo . . . tu me te potuhnene babe nekam od strani pogledujejo, češ, da sem „liberalec“, „krivoverec“ ali kali.“

Pomiljujoč ga, da se vdaje toli mračnim mislim, prigovarjam mu, da si vse otepe iz glave, ali on zamahne z roko:

„Kaj boš tisto! Saj vidiš, da ne bodem več dolgo tlačil trave. Naj bo v Božjem imenu! Mati me je hotela videti v „zlatem plašči“ — no, to željo sem njej izpolnil. Amen!“

Morete si pač misliti, da me je ta prijatelja odpoved mlademu svojemu življenju tako globoko pretresla, da sem se bridko razjokal in — on z menoj. . . .

Tako V. Holz v „Edinosti“ 1892. 41. „Edinost“ bere tudi priprosto ljudstvo. Kaj mora iz enakih člankov povzeti? Sovraštvo do katoliške cerkve, katera z nerazvezljivimi vezmi „vklepa“ za vse svoje duhovne v duhovski stan, in jih dela baje ona „nesrečne“. Gospod Holz, ali vzbujate sočustvo do „nesrečnega“ duhovnika, in opisujete, kaker bi on bil žrtva cerkve in rodne matere svoje, da bi tem več ssovraštvo yskresaliv čitate-
ljih do katoliške cerkve in vere?

. . . . Za katoliško vero bi bilo neizmerne vrednosti, ako bi katoliški duhovniki nikdar zaupno ne občevali in tolažbe iskali pri ljudeh, koji je ne morejo dati, pač pa, kar se jim je zapupalo o prvi priliki, izdajo in prekanjeno zasukajo proti oni veri, koje so duhovniki dolžni razširjati . . . Trau .. schau vem!

* * *

Še nekaj. V isti številki piše V. Holz: „Nedeljko je bil mladenič izredno nadarjen, razboren in svobodoljubljen ter odločen

narodnjak v svečeniški halji — kakeršnih je v sedanji dobi kaj malo na Slovenskem.)

Odgovarjamo: Duhovniki so narodnjaki, imajo srce za svoje ljudstvo, tudi če morda kak bankin agent trdi, da ne. Bankini agenti niso kompetentni, ker imajo zblojene pojme . . . in vendar V. Holz se drzne duhovščino obrekovati kot nenarodno! Ako bi nam Holz osebno v obraz vrgel brezdomovinstvo — bi morda molčali. A on piše v listu, ki ga slovensko preprosto ljudstvo bere. Rišoč pa duhovščino kot nenarodno, odtuja ji ljudstvo in spodkopuje posredno vero samo, ki jo duhovni oznanjujejo, kajti nauke navadno sprejema, ako se onega, ki ga uči — ljubi. To ve g. Holz! Toraj oblatajmo duhovščino, da je ljudstvo ne bo poslušalo, da ljudstvo pride ob vero! Kaj ne, g. Holz?

In kdo se upa slovenskemu ljudstvu metati v obraz servilnost, neumnost, brezdomovinstvo? Holz, ki kar po vrsti trka na vrata slovenskih duhovnikov. To je doslednost liberalnih značajev!! Po teh naj bi se Slovenci vzgledovali! „Slovenski Narod“ bi na našem mestu svetoval: a ako vam pride na vrata nasprotnik vaš, покаžite mu vrata, in ako so stopnice pred njim, telebnite ga čez nje! Mi tega radikalnega sredstva ne moremo in ne smemo priporočiti v posnemo, vendar dobro bi bilo, ako bi se g. Holzu pojmi malo „korigirali“, ko bi se zopet kje pokazal na vratih „brezdomovinske“ slovenske duhovščine. To bi bilo res jedno iz mej najbolj zaslužnih del vsmiljenja!

B—e.

Za mlade pisatelje

je nadalje daroval:

V. č. g. J. G. for. 10

¹⁾ Ponos stanovski tirja, da bi vsi duhovniki, ki dobivajo „Edinost“ — jo poslal „retour“, ali kako drugače ji posvetili.

je z našo «N. S.» Še le tedaj je prišla k spoznanju, da znajo ona «slovenska intelligenca» tudi «lagati», «obrekovati», ko je sama «čutila». Nič ne škodi, morda spozna kedaj, s kakšnimi «faktoriji» se ima kranjska katoliška stranka boriti. . . »

P. n. g. L. B. — Jaz sem, če se ne motim, nekje vže razložil svoje pomisleke o «slavnostnih besedah», katere ko začeli naši dijaki prirejati o počitnicah. Kaker vemo žalibog iz skušnje zadnjih let, porabljajo naši radikalcji take prilike, da se vkradejo mej neskušeno mladino ter jo pri kozarcu vina ogrevajo za svoje cerkvi sovražne namere. Slišali smo vže večkrat, kaj se godi prilikoma takih slavnosti. Seveda ples mora biti v komediji zadnji akt. Tako n. pr. tudi Mariborski učiteljski abiturijenti — mej njimi najbrže ne malo mladičev od 18—19 let — prirede v kratkem tako «besedo» — s plesom! To bodo vzgojevatelji nežne mladine! K isti besedi, in gotovo tudi k plesu, imajo tudi dijaki prost vstop!! Pa sploh meni je vse to dijaško gibanje o počitnicah — sub auspiciis liberalibus — vže radi tega sumljivo, ker inicijativa izhaja s Českega, kjer imajo Novohusiti vodstvo v učitelstvu in dijaštvu. Slovenski starši, pa tudi šolska oblastva bi morala na to strože paziti in brezobzirno zabranjevati vse, kar speljuje mladino na kriva pota. — Tudi slovenski gimnazijski abiturijenti bodo imeli letošnje počitnice «besedo». Predstavljali bodo baje dramatičen prizor iz staroslovenske zgodovine, ki mu je naslov «Droh», Kadeveden sem, kaj bo to. Človek bi skoraj nezaupno z glavo majal, ko bere v «Slov. Narodu» o «Drohu», da ima za vsebino «boj nemštva, krščanstva — proti staremu, z dravemu in ponosnemu slovenstvu, poganstvu». Le «Slovenec» nas je za zdaj nekoliko pomiril, kateri nam o abiturijentski besedi isto poroča, kar «Narod», le da v njem ničesar ne beremo o boji nemštva-krščanstva proti zdravemu slovenstvu-poganstvu. Upamo, da bo reč tako, kakor piše «Slovenec» — drugače bomo mi prvi, ki bomo povzdignili glas, ako bi imela pod krinko narodnosti (dasi slovenske) trpeti ideja krščanska! — Mi, lim, da me razumete.

Dr. Romihova pravda.

Morda je vendar še kdo na Slovenskem tako radoveden, da bi ga mikalo spet kaj slišati o tem! Vemo namreč, da so nam naši dobri «prijetelji» celo zamerili, ker smo se drznili to zadevo v listu pred občinstvo spravljati. Bog ve, ali bi taki «božji volki» vdarili muho, ko bi se jim na nos vsela! . . .

Danes moremo svojim čitateljem poročati o sodnijski obravnavi, ki se je vršila dne 1. julija t. l. O tem ni sporočil še noben slovenski list, kolikor je nam znano. Slišali smo sicer iz gotovega vira, da je nekdo iz Gorice o tem poročal slovenskemu dnevniku v Ljubljano, namreč «Slovenec», a nemil slučaj je nanese, da se je ali pismo zgubilo, ali . . . ne vemo kako . . . Vsekaker pa, da bi bil «Slovenec» dotično vest tudi prinesel, dosledno bi ne bil ravnal . . . Zmage «prenapetežev» se pač ne more veseliti!!

Stvar se je vršila pa tako le. Dne 1. julija ob 9. uri jutraj sta prišla dr. Tomaž Romih, bivši predsednik «Zaveze», pa dr. Anton Mahnič, vrednik «Rimskega Katolika», oba osebno, v takajšnje mestno sodnijo. Podavši si roke, vsela sta se vsak na en kraj mize, drug drugemu nasproti. Poziv sodnikov, naj bi se stvar prijateljski poravnala, ostane brez uspeha — dr. Romih tega noče.

Dr. Romih vložil je proti nam tri tožbe: dve radi dveh stvarnih popravkov, katerih nismo hoteli priobčiti, eno pa, ker smo iz enega stvarnega popravka iztrgali le nekaj točk, ne da bi bili prijavili celega in nespremenjenega, kaker neki zahteva postava.

Prvi temeljuje dr. Romih sam svojo tožbo proti nam, po vrsti točko za točko razpravlja. Potem odgovarjamo mi, ravno tako po vrsti točko za točko dr. Romihove razloge spodbijaje. Za nami poprime besedo še veleznani odvetnik dr. Frapporti, katerega smo naprosili, naj bi stvar kolikor mogoče s pravnega stališča pojasnil, in temeljito podpira, kar smo mi sami vže navedli v svojo obrambo.

Po skoraj dveh in pol urah je obravnava pri koncu; sodnik prebere razsodbo, katera opraviča dr. Mahniča od vseh treh tožb in obsoja dr. Romiha, da plača obravnave stroške. — Dr. Romih oznani sodniku svoj priziv.

Kaker smo vže zadnjč omenili, pravda sama na sebi ima malo stvarnega pomena; o čemer je Mo skoraj pri vseh točkah, bilo je vprašanje: so popravki, katere nam je poslal dr. Romih zahtevaje, naj jih priobčimo; resnično tudi stvarni. Dr. Romih je dokazoval; da, mi smo dokazali; ne. Nekoliko važnosti za našo dveletno polemiko z dr. Romihom in slov. »zaveznimi« učiteljstvom imajo one točke v tako zvanih »stvarnih« popravkih Romihovih, v katere je spravil stavke čisto polemiko-znanstvenega zadržaja, kaker n. pr: »Ni res, da sem v svoji gorečnosti za Lindnerjevo krščanstvo predaleč zagazil« itd.; in pa točke, ki nika-ker ne zadevajo njega samega, ampak edino nazore rajkega Lindnerja, o katerih, na podlagi njegovih spisov, vsakdo lahko sodi in misli, kaker mu ljubo, torej točke čisto filozofske in znanstvene vsebine, n. pr: »Ni res, da je dr. Lindner izključil iz svojega vzgojeslovja prav in nabožnost; ni res, da dr. Lindner ni pripoznal v človeku dolžnosti do Boga« itd. Literarno-znanstvena in kritična vprašanja ne spadajo pred sodišče! Pa dr. Romih se je najbrže tožal z nado, da ho, ako bi bil jaz obsojen, vsaj tem potom čast reši svoji filozofiji. Bilo je to zadnje, desperatno sredstvo ohraniti si vsaj videz polovične zmage nad nami.

Kaj bi se bilo zgodilo, da bi bili mi propali — ni nam treba praviti. Bobnalo in trobilo bi se v ves svet, da bi bilo kaj. Tako pa vse molči, in isti »zavezniki«, kateri so še pred dvema leti dr. Romiha do zvezd povzdigovali, in mu celo zaupnice glasovali, v prvem svojem glasilu, ki je ob enem glasilo »Zavezniki«, vže čez eno leto nimajo niti ene dobrohotne besede več zanj; dr. Romiha so »zavezniki« pustili celo na letošnjem obnem učiteljskem shodu na čedilu, izbravši si drugega predsednika!! Dr. Romih in z njim tisti gospodje ljudski učitelji, ki previšoko letajo, naj bi se pa iz tega učili ne se vitiati v vprašanja, ki presegajo njih razum, ker se jih niso nikdar učili. Da, boljšega jim ne vemo svetovati, nego da bi v prihodnje poučno ostali pri svoji ljudsko-učiteljski stroki — filozofijo pa druge vže reči prepustivši tistim, ki imajo za to zmožnost, šolo in poklic! Altiora te ne quaesieris!!

Folium periodicum

archidioeceseos Goritiensis.

Scribentibus SS. Theologiae in Seminario centrali Professoribus.

Moderatore Doctore Antonio Mahnič.

Editur sub finem cuiusque mensis. Pretium annuum 2 fl. mittendam ad Cancellarium archiepiscopalem Goritiam.

Summa rerum num. 6: Historia Iosephi Patriarchae comprobata monumentis aegyptiacis. — De ecstaticis usque praecipris mulieribus confabulatio. — Sanctuarium B. M. V. Barbae. — De supellectile sacra. — Casus curae pastoralis. — Clerici ferias agentes. — Epistolarum paedagogicarum series tertia I. — Ex s. Congreg. Indulgentiarum.

Societas a »cruce rubra«. — Concurus. — Pro convictu slov. s. Aloysii. — In Seminarium puerorum Andreanum.

